משנה · אחרונים · יש סדר למשנה · סדר זרעים

יש סדר למשנה על משנה ברכות

רבי ישעיה פיק ברלין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יש סדר למשנה על משנה ברכות

רבי ישעיה פיק ברלין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יש-סדר-למשנה-על-משנה-ברכות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 5
פרק ב 6
משנה ח 6
פרק ג 11
משנה ג 11
פרק ד 16
משנה ג 16
משנה ז 16
פרק ה 16
משנה א 16
משנה ג 17
משנה ד 21
פרק ו 26
משנה ב 26
משנה ו 31
משנה ח 33
פרק ז 35
משנה ב 35
פרק ח 39
משנה ה 39
פרק ט 42
משנה א 42
משנה ה 51

פרק א

משנה א

מאימתי וכו'. איתא בערוך בזה"ל מָמָתַי קורין שמע בערבין פי' רבי מצלי"ח הראשון אינו עיקר והוא כמו מָתַי אבא ואראה פני אלקים. מתי אעשה גם אנכי לביתי. ויש ששונין מֵאֵימָתַי ואל"ף תוספת כמו אל"ף דאזרוע זרוע. ותרגום מתי אימתי. והשונה מאמתי אינו משובח שהוא כמו וכאמתים על פני הארץ עכ"ל. וז"ל הסמיכת חכמים כתב בספר שדה יהושע בשם מהר"ש כתב גאון מ"ם ראשונה אינה עיקר כמו מתי אבא וארא פני אלקים. פי' לפירושו כי הלשון מאימתי איננו נופל רק אהתחלה כמו מאימתי מתחילין לקרות ק"ש. ובאמת מתניתן קא מהדרי' לפרש התחלה וסוף מאימתי מתחילין ועד מתי קוראין. ושפיר נופל לשון מתי שכולל כל זמן ההתחלה והגמר וכו' וע"ש כי האריך בזה. ובהפלאה שבערכין נתתי טעם לשבח בס"ד. תוספת האל"ף הוא האות שבו פתח תחלה לדברות. והמ"ם עיין תענית ח' ר"ל הוה מסדר מתניתן ארבעין זימנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה ע"ש. וע"ע מ"ר פ' נשא פרשה י"ג דף ר"ך ע"ג דמונה מספר ראשי התיבות של הששה סדרים אותיות המתחילים עולים לשמונים כשתדקדק שם תמצא נחת ועי' תוס' יו"ט סוף עוקצים:

במשנה **מאימתי וכו' משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה וכו'** ע"ש. דע דבסוגיא ב: אמר מר משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח [שאין לו נר דלוק בסעודתו. רש"י] עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו וכו' וכתבו תוס' ד"ה משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח תימ' עני גופי' מתי יתפלל דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן ק"ש. וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ברישא וכו'. הנה לכאורה קושיית תוס' איכא להקשות נמי אמתני' דידן כהנים גופי' מתי יתפללו. שוב מצאתי ראיתי במהרש"א עמד ע"ז ע"ש. שתרוצו קצת דחוק. ולולא דבריו של גדול ה"א לפי מ"ש הרמ"א סי' רל"ב סעי' ב' אם קוראין לבהכ"נ לא חיישינן שמא יפשע וכ"מ במג"א סי' רל"ה סק"ד גבי ערבית וכ"כ המג"א סי' תפ"ט סקי"א א"כ במשנתינו נוכל לומר דהכהנים אוכלין בתרומתן באופן זה שקוראין לביהכ"נ או בכה"ג שחבירו מזכירו שלא יפשע להתפלל אח"כ אבל בברייתא דתני משעני נכנס וכו' עד שעה שעומד ליפטר מתוך סעודתו הרי מבואר דזמנו של זה כזמנו של זה וזמן ק"ש מכוון כזמן אכילתו ממש ולא יעבור. מקשו תוס' שפיר. עוד י"ל בפשיט' דמשנתינו שפיר אמרינן דהכהנים אוכלין פירות תרומה והיא כטעימה בעלמא נחשבת ושרי כמ"ש המג"א סי' רל"ה וכן כתב הט"ז

סק"ג משא"כ בברייתא דתני לאכול פתו מקשו התוס' שפיר והוכרחו לבארו ותשובה זו השיב ג"כ חתני הנבון מהרי"ל נר"ו:

תוי"ט ד"ה **א"כ כו'**. **והא ליתא לדברי רש"י וכו' ע"ש**. לכאורה י"ל דהוכחת הרמב"ם מהמשנה דהכא כמ"ש הכ"מ היינו מדלא קתני הכא ג"כ קצירת העומר הלא הש"ס דף ט' נחית לדקדק דלא תני אכילת פסחים ע"ש כמו דתני במ"ו פ"ב דמגילה דף כ' כו' (כמ"ש ברל"צ). ואם כן פשטא דמשנתינו מבואר מעצמו כדעת הרמב"ם וכ"כ תוס' פסחים ק"כ ד"ה אמר רבא וכו' הא דאמרי' הקטר חלבים ואימורים עד חצות כדאמרי' ריש ברכות וכו'. ושוב אין הכרח להביא ממרחק לחמו מן התוספתא אלא כמ"ש הכ"מ ממשנה דהכא. ובכן בזה שכתב התי"ט והא ליתי לדברי רש"י צריכין ביאור במקצת:

משנה ב

הר"ב ד"ה **בין תכלת ללבן בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית פי' אחר גזת צמר שצבעה וכו' ע"ש**. הנה הפי' אחר שכתב הר"ב הוא פירש"י בסוגי' ט' דקאמר הש"ס עלי' דמתני' מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דעמרא דתכלתא הא בליליא נמי מידע ידעי אלא בין תכלת שבה ללבן שבה ע"כ. וכתב רש"י ד"ה בין תכלת שבה ללבן שבה גיזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומות שלא עלה שם הצבע יפה ע"כ. מיהו תוס' כתבו על פירש"י וקשה דאמרי' במנחות מ"ג ראה מצוה זו שבה תלוי מצוה אחרת ואיזו זו ק"ש כדתנן עד שיכיר בין תכלת ללבן ואי קאי אגיזת צמר אינה תלוי' בציצית ועוד בלילה נמי פעמים יכולין לראות צמר שאינו צבוע כדרכו ע"כ יש לפרש בין תכלת שבה בציצית שהי' קבוע בו תכלת וגם שני חוטי לבן ועושין בו חוליא של תכלת וחוליא של לבן ע"כ. וכפי' התוס' כתבו נמי הרמב"ם והרא"ש ובכן צע"ג שהר"ב כתב פי' אחר גיזת צמר וכו'. נהי דאפשר על קושי' השני' של תוס' לא חש וס"ל כמו לרש"י דאין יכולין לראות בלילה צמר שאינו צבוע כדרכו. מ"מ נדחה הפי' זה מכח קושי' ראשונה דמוכרח מסוגיא דמנחות וחידוש שלא העי' בזה מד"ז התי"ט שכתב הר"ב פי' אחר וכו' והוא נדחה ואינו נראה מגמ' ערוכה דמנחות ראה מצוה זו וכו'. וליישב זו יהיה נכון לבקר שיש לתמוה עוד בפי' שכתב רש"י והר"ב שהוא נגד הירושלמי להדי' דאיתמר שם כיני מתני' בין תכלת שבה ללבן שבה מ"ט דרבנן וראיתם אותו מן הסמוך לו [היינו חוטי לבן שעם התכלת שאצלו. ר' אלי' פערקאן]. ומ"ט דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבעין [והביאו הירושלמי זו] הרי מפורש בשום שכל אלו הטעמים דאיתמר בירושלמי בטעמא דת"ק וראיתם אותו מן הסמוך לו דהיינו בין תכלת ללבן שבציצית ממש. ולמה נאדו רש"י והר"ב מהפי' דאיתמר בירושלמי. לכן נראה דמה

דקאמר הש"ס במנחות ראה מצוה זו וכו' שפיר קאמר התם אהא דמקשה שם ורבנן דס"ל דכסות לילה חייב האי וראיתם אותו מאי עבדו לי' על זה משני מבעי להו ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלוי' בה ואיזו זו ק"ש דתנן מאימתי קורין שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. אמנם לדידן דקי"ל כר' שמעון בסוגי' דהתם וכמ"ש ג"כ תוס' דכסות לילה פטור והוכיחו זה לעיל מ: ד"ה משום מכמה סוגיות הש"ס ע"ש. ויליף לה מדכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה. ולר' שמעון לא דרשינן כלל ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת וכו' ואמטו להכי לא ניחא לי' לרש"י לפרש משיכיר בין תכלת שבציצית. דאי הכי מנ"ל לר"ש דוראיתם אותו ממעט כסות לילה דלמא להכי אתי' ראה מצוה זו וכו' אלא מסתברא דלר"ש פירושא דמשיכיר בין תכלת ללבן שבגיזת צמר. אמור מעתה לא קשיא לפירש"י מסוגי' דמנחות. וגם מן הירושלמי לא קשי' די"ל דהירושלמי מפרש אליבא דרבנן. אבל בסוגי' דילן הכא דאדברי המקשה דקאמר אילימ' בין גבבא דעמרא וכו' נקט המתרץ אלא בין תכלת שבה ללבן שבה דאסליק מיני' קאי דהיינו בגבבא גופי' והיא גיזת צמר ומדוקדק בזה מלת שבה אבל לפי' בין לבן שבציצית מלת שבה אינו מדוקדק וגם העיקר חסר. ואוזן שומעת תבחן מלין לשון רש"י בסוגיא דמנחות שם ד"ה זו קריאת שמע דכשתכיר מנין של ציצית קרא את שמע ע"כ. והגי' הצ"ק דצ"ל כשתכיר צבע של ציצית קרא את שמע ע"כ. וכתבתי בהפלאה שבערכין ערך תכלת בס"ד דבה"ז שהביא רש"י זו ולא הגי' כלום נראה דשפיר עביד דגם בלתי ההג"ה מובן דברי רש"י שכוונתו כשתכיר מנין חוטין של ציצית כלומר כמה חוטין יש מן הלבן וכמה חוטין יש מן התכלת נמצא ממילא מכיר הצבע בין תכלת ללבן וע"ש כי הארכתי. עכ"פ בין לפירושי ובין לפי הגה"ה שכתב הצ"ק יהי' פירש"י דהתם סותר פי' רש"י דהכא בברכות. אבל בברורי דברים שכתבתי למעלה דהתם במנחות אליבי' דרבנן דס"ל דכסות לילה חייב פרש"י שפיר. אבל בברכות פרש"י אליב' דהלכתא כר' שמעון. ובהפלאה שבערכין עוד הארכתי. ופה קצרתי. אפס ההכרח ברר פרש"י והר"ב לבדנה הצגתי:

תוי"ט ד"ה **עד הנץ החמה וכו' וברייתי' דותיקין גומרין וכו' ע"ש**. וכן בתוס' דסוכה מ"ד: ד"ה כאן במקדש וכו' הביאו ראיה מהך דוכת'. ולא ידעינן למה לא זכרם התי"ט:

פרק ב

משנה ח

הר"ב ד"ה **לא כל הרוצה ליטול את השם יטול וכו' ואין הלכה כרשב"ג וחזינן לקצת מרבותינו דהאידנא כל אדם נקרא וכו'** ע"ש. ז"ל הטור א"ח סי' ע'. אם רצה חתן

להחמיר על עצמו ולקרות קאמר ת"ק הרשות בידו רשב"ג אומר שאינו רשאי ופסק אדוני אבי ז"ל כרשב"ג וכן פסק ר"ח ורב אלפסי ז"ל פסק כת"ק וכו'. וכתב ב"י פסק הרא"ש כרשב"ג והרי"ף כת"ק וכן דעת הרמב"ם ופלוגתייהו תלי' במאי דאמרינן בגמרא על האי מתני' למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי והא איפכא שמעי' להו וכו'. קשי' דרבנן אדרבנן קשי' דרשב"ג אדרשב"ג אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה רב שישא ברי' דרב אידי אמר לעולם לא תחליף ולא קשי' כו'. הרא"ש סבר דהלכה כרב שישא ברי' דרב אידי דבתר' הוא וא"כ הלכה כרשב"ג דאמר שאינו רשאי וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ורי"ף ורמב"ם סברי דהלכה כר' יוחנן דהוא מארי דתלמודא טפי מרב שישא ברי' דרב אידי וכיון דר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה א"כ רשב"ג הוא דאמר רשאי והלכתא כוותי'. ומש"כ הרי"ף שהלכה כת"ק לפי דמתני' מתני לת"ק רשאי הוא דאמר הכי וטעמא משום דלפום קושטי' ההוא סברא דרשב"ג וקי"ל כוותי' ותוספ' פסקו דאינו רשאי כרשב"ג אליבא דר"ש ברי' דר"א ואח"כ כתבו מיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונין היטב גם חתן יש לקרות ע"כ. ולקוצר דעתי לא זכיתי להבין דאף אם הלכה כר' יוחנן מכל מקום מהיכא רמיזא דדעת ר' יוחנן מוחלפת השיטה מתני' דהכא דילמא מוחלפת מתני' דפסחים ועי' מהרש"א לקמן מ"ט. בענין מוחלפת השיטה דגבי כזית וביצה הניח דוגמת קושי' כזה בצ"ע על התוס' ועיין מה שכתבתי בס"ד מ"ב פ"ז דברכות. וא"כ ס"ל לרשב"ג דדווקא ת"ח בטילים ולא כל הרוצה ליטול את השם כמתני' דהכא. וז"ל רש"י בפסחים נה. דאתמר התם הסוגי' כמו דאית' הכא בברכות אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה התנא שסדרן טעה באחת מהן והחליף שיטתו הרי דלא נתברר לרש"י איזה מהן אשר יאמר עליו כי הוא זה שהחליפו ר' יוחנן. וגם לכאורה לענין דינא דפליגי אם רשאי להחמיר דת"ק הוא המקיל דרשאי ורשב"ג מחמיר באמרו לא כל הרוצה וכו' ומחינין בידו. וא"כ עדיפא לומר דמתני' דפסחים היא מוחלפת והוי רשב"ג המחמיר התם והכא דקי"ל כוותיה והשתא צריך ראיה גדולה לומר לקולא דמוחלפת מתני' דברכות ויצא רשב"ג להקל דרשאי וגם יש לעשות סמוכין סמוך ונראה ממה דאמר רשב"ג בתענית יו"ד דאיתמר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה וכו' [לענין תענית דנראה מגסי הרוח וכו'. רש"י] רשב"ג אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה וכו' וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו ע"כ הרי מבואר דרשב"ג ס"ל דדווקא בדבר של צער עושה עצמו כיחיד או כתלמיד כגון לישב ולהתענות עמהם אבל בדבר של שבח לא יעשה. והנה בק"ש וגבי מלאכה נראה לומר דדבר של שבח הוא. ואם אמנם בצד הדוחק יש דברים בגו ולחלק בין הנושאים מ"מ בצד הרחבה

נראה דראי' יש. ואף בלתי ראיה זו דברות הראשונות לא נתבטלו דמנ"ל ומאיזה טעם החליט הדבר לומר דדעת ר' יוחנן אמתני' דברכות. ודע עוד דז"ל הרמב"ם פ"ד מה' ק"ש ה"ז כל מי שהוא פטור מלקרות שמע [חתן ואבל וכה"ג] אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות קורא וכתב הכסף משנה חתן אם רצה לקרות קורא רשב"ג אמר לא כל הרוצה ופסק כת"ק וכן פסק הרי"ף. והרא"ש פסק כרשב"ג ע"כ. הנה מסתימת הכ"מ נראה דהניח המשנה כמות שהיא לפנינו וכדעת ר"ש ברי' דר"א דלא תיפוך וס"ל לת"ק דרשאי ולפיכך שפיר כתב דרי"ף ורמב"ם פסקו כת"ק דרשאי להחמיר והרא"ש פסק כרשב"ג דמחמיר שאינו רשאי. ברם הלח"מ כתב בזה"ל כל מי שהוא פטור וכו'. הרמב"ם פסק כתירוצא קמא משום דהוי כר' יוחנן ולהכי רשב"ג סובר דאם רצה לקרות קורא וכבר קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו וכו'. וא"ת בהלכות תשעה באב אמאי לא פסק כרשב"ג דאמר לעולם עושה עצמו כת"ח דהא פסק כאן דלא אמרי' מיחזי כיוהרא ולמה פסק שם דחיישינן ליוהרא דהלא כתב שם בפ"ה מהלכות תענית אלא בכל מקום ת"ח בטלים ולא הזכיר שם לעולם יעשה עצמו ת"ח כסברת רשב"ג משמע דלא ס"ל כרשב"ג ועוד קשה דבדין הוא דתפסק כרשב"ג דהלכתא כוותי' בכל מקום ששנה במשנתינו כדפרישית וי"ל דהתם ג"כ פסק כרשב"ג ומה שלא הזכיר כל אדם יעשה עצמו ת"ח לפי שסמך על מה שאמרו כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה בו סימן ברכה ומסתמא בכל מקום קאמר אפילו במקום שנהגו לעשות הרי מוכיח דראוי לכל אדם שלא לעשות מלאכה ביום ההוא ע"כ. העתקתי כל דבריו של הגדול הלח"מ. למען הודיע בזה שכתב מד"ז התי"ט מ"ה פ"ד דפסחים ד"ה רשב"ג אומר אחר שהעתיק דברי הב"י בסי' ע' דהרמב"ם פוסק כשנוי' דר' יוחנן וכו'. כמו שהעתקתי למעלה בזה"ל ואני תמה עליו דהרי הרמב"ם בפ"ה מהלכות תענית לא הביא דברי רשב"ג במשנתינו דפסחים ואילו כדבריו של הב"י הוי ליה לפסוק דלא חיישינן ליוהרא וכל אדם רשאי לעשות עצמו ת"ח. [שלא לעשות מלאכה בט"ב] וכו' ע"כ. הנה לא רצה התי"ט ליישב תמיהתו על אופן שכתב הל"מ הנ"ל משום דנראה דחיקא טוב' דהרמב"ם יסמוך על מה שכתב וכל עושה מלאכה בט"ב אינו רואה וכו'. דמסתמ' בכל מקום קאמר וכו' כמ"ש הל"מ דאדרבה קצת עדיפי לומר דזה שכתב וכל העושה מלאכה וכו' קאי אמקום שנהגו שלא לעשות ע"ז כתב וכל העושה וכו'. כלומר מי שפורץ גדר המנהג עונשו שאין רואה בו סימן ברכה אבל מקום שנהגו לעשות אלולי דאמרי מלאכה הוא דלית לי' הוי לכולי עלמא מוכרח לעשות כפי מנהג מקומו ואם איתא דאינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה למה לא יהי' רשאי מטעם זה שלא לעשות כי אין חפץ לטרוח בכדי לעשות מלאכה ולא יהנה

ממנו ותו אטו בשופטני וברשיעי עסקינן שיהיו כל אנשי העיר עושין דבר שלא יראו ממנו סימן ברכה הלכך מסתבר דאין העונש שאין רואה סימן ברכה אמורה אלא במקום שנהגו שלא לעשות הגם דבמג"א סי' תקנ"ד סקכ"ז לא משמע הכי מכל מקום מסוף דבריו אין סתירה למה שכתבתי ועדיין צע"ק. עכ"פ חזינן דגם הלח"מ בנה יסודו ע"ז דמוחלפת היינו מתני' דברכות גם המ"א סי' ע' סק"ב אהא שכתב המחבר הכונס את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים וכו' והני מילי בזמן הראשונים אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינן מכוונין כראוי גם הכונס את הבתולה קורא כתב שזה דעת הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם פסקו דלא חיישינן ליוהרא וכתב הרב ב"י דלכ"ע הלכה כרשב"ג במשנתינו וצ"ע דבח"מ וכו' ע"כ. נחית לדקדק ממקום אחר ולא הער' להפרש מיני' ובי' בדברי הרב ב"י דמנ"ל ומאי ראיה מצא דדעת ר' יוחנן להפך מתנית' דהכא בברכות וכדאמרן. וכגון זו מצוה להודיע דלא יקשה דברי המחבר בסי' ע' שהעתקתי לשונו לעיל מוכח דפסק כהרא"ש דהלכה כרשב"ג דלא כל רוצה ליטול וכו' מדלא כתב המחבר ואם רצה להחמיר וכו' וכן מטין דברי המ"א שהעתקתי לעיל בסמוך. והוא לכאורה סותר למ"ש המחבר סי' תקנ"ד סעי' כ"ב מקום שנהגו לעשות וכו' ובכל מקום ת"ח בטלים וכל הרוצה לעשות עצמו ת"ח לענין זה עושה. וציין באר הגולה א"ק ט' משנה פסחים נ"ד וכרשב"ג תוס' ע"כ. הרי דשם פסק דלא חיישינן ליוהרא. והכא גבי ק"ש פסק דחיישינן. אך לעד"נ די"ל דלא כטעמא של באר הגולה אלא מטעמא שהעתיק הב"י בסי' תקנ"ד בשם הגה"מ גרסי' בפרק מקום שנהגו וכו'. והג"מ כתבו דרשב"ג לא חייש ליוהרא ות"ק חייש ליוהרא ופי' תוס' דאפי' לת"ק עכשיו יעשה כל אדם עצמו כת"ח ולא יעשה מלאכה בט"ב וליכא יוהרא כיון דבשאר ימים נמי אין אנו רגילין כל כך במלאכה. דדווקא בימיהם שהיו כלם רגילים במלאכה שייך יוהרא ולא עכשיו וכו' ע"ש. סוף דבר אע"פ שכל הגדולים הנ"ל לא העירו לחזק דבריהם אולי הניחו לקטן כמוני היום לגלות סוד על דרך עשירות ממקום אחר. דבתענית ל'. הכי איתא תנן התם מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב וכו'. רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כת"ח תני' נמי הכי רשבג"א לעולם יעשה אדם עצמו כת"ח כדי שיתענה ע"כ. הרי מדתניא רשב"ג אומר וכו' ולא נזכר שם ת"ק לא נוכל לומר מוחלפת וא"כ חזינן דרשב"ג סבר גבי ת"ב לעולם יעשה עצמו כת"ח והשתא ע"כ מוחלפת דקאמר ר' יוחנן היינו מתני' דברכות. [ולפי שעה נתעלמה ממני הלכה זו דמשמעותי' דרשב"ג כדי שיתענה דנקט משמע ככוונת רשב"ג דאיתמר לעיל בתענית יו"ד שהעתקתי למעלה דמחלק דדוקא בדבר של צער עושה וא"כ לא לבד דאיכא למידק אהא דמקשה הש"ס רומי' דרשב"ג ארשב"ג ומאי רומי' הלא התם גבי ט"ב כדמפרש

רשב"ג טעמיה בברייתא כדי שיתענה אלא דלכאורה טפי טובא צריך פנים לתירוצא של ר"ש ברי' דר"א דטעמא של רשב"ג דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה וא"כ מאי ארי' כדי שיתענה הלא בלאו הכי נמי רשאי ויש ליישב בדוחק ואין כאן מקום להאריך]:

ומעתה ארדה נא לקיים סברת הב"י במקצת הואיל ור' יוחנן מארי' דתלמודא טפי מר"ש ברי' דר"א ולחזק מסמורתו לפמ"ש המעדני יו"ט פ"ז דברכות סי' כ"ד [דפוס פיורדא ס"ב] בד"ה ה"ג ועוד ר' יוחנן וכו' אבל קשה דמאי ראיה מר' יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי"ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך ונ"ל לתרץ דאביי לא אתי אלא לתרץ שלא נצטרך לחלוק השיטה אלא אפילו לא נחלוק לא קשיא אבל מ"מ לר' יוחנן נשמע שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחיבור המשניות שהרי היה לומד לפני רבי' המחבר המשנה קרוב הדבר שמדרך קבלתו הוא שאמר שמוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על ר' יוחנן אלא לרווח' דמילתא מתרץ ולהגדיל תורה ע"כ. והשתא הכא בסוגיא מהראוי וכל מדה נכונה ג"כ לומר דר"ש ברי' דר"א לא נחלק על ר' יוחנן אלא להגדיל תורה הוא דאמר הכי וקיי"ל כר' יוחנן שמדרך קבלתו הוא שאמר הכי מוחלפת הילכך שפיר פסק הרמב"ם כוותיה דר' יוחנן והוי מתניתין דברכות מוחלפת. מיהא בהא דעת מכרעת דהלכה כת"ק נגד רשב"ג כפסק הרמב"ם דלא ס"ל כ"מ ששנה רשב"ג וכו' כמ"ש התוי"ט בפסחים הנ"ל וביאר ביותר באריכות מ"ז פ"ח דעירובין בכמה וכמה מקומות דלא פסק הרמב"ם כרשב"ג במשנתינו והשתא גבי ט"ב שפיר פסק הרמב"ם כת"ק דדוקא ת"ח אין עושין. ואולם הכא בק"ש המציא הרמב"ם לברר דנהי לסברת הת"ק לפי המוחלפת ס"ל לא כל הרוצה ליטול את השם ופירש"י י"ז ושייך לעיל במשנה ט"ז. אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים אין זה אלא גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו ע"כ. וכ"פ הר"ב ובפי' הרמב"ם ז"ל כי כשיקרא יביטו עליו בני אדם בעין הדור וכבוד וכשהוא מדקדק במצות ואפשר שיהיה מעשהו לפנים ולא לשם שמים הנה מוזהר הוא שלא לקרות בקרב העם אשר הוא בקרבו. ואולם בינו לבין עצמו אם המצא לו מקום מיוחד אין איש אתו. לא ידענא אם נימא כיון שפטור מק"ש הוי כשאין מחויב ועושה נקרא הדיוט. לזה כתב הרמב"ם בדין ז' שהעתקתי למעלה כל מי שהוא פטור מלקרות שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות קורא ע"כ. דקדק וכתב להחמיר על עצמו ולא סגי ליה לומר אם רצה להחמיר קורא. אמנם יתבאר על עצמו על הכוונה רצויה היכא דלא שייך ליוהרא. וע"פ הדברים האלה כרתי ברית הן הן הדברים הנאמרים לעיל מ"ה חתן פטור מק"ש וכו' מעשה בר"ג שקרא בלילה הראשון שנשא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש אמר להם איני שומע לכם לבטל וכו' ובתכ"ש כתבתי דבמשנה שבגמ' ט"ז לית' מלת לא.

ולקמן במשב"ג ט"ז. גבי רחץ וכו' וגבי כשמת טבי עבדו דאיתא א"ל תלמידיו למדתנו רבינו נדפס על הגליון נ"א לא למדתנו רבינו והנה שאלת התלמידים צריך ביאור דהא לא למדם אלא שחתן פטור. אבל איסור לא שמענו. וכי לא ידעו דמי שרוצה לקרות רשאי ובודאי לא יקילו בכבוד רבם להגיד לו שאינו יכול לכוון כפי הראוי. ואם רצונו לומר דרך הגון שהיה שאלתם כהוגן נשאר די צורך ביאור תשובת ר"ג רבם איני שומע לכם וכו' למה איני שומע להם אחרי שבטחו בתורת רבם ואמרו לו לא למדתנו רבינו וכו'. וגם איני שומע לכם משולל הבנה קצת. ומתוך מה שאמרתי לעיל בכוונת הרמב"ם שפיר מצינו לומר דתלמידים היו יודעים דאם רצה לקרות קורא. אך עיקר תמיהתם היה על שקרא רבם בפניהם דוקא והיה מהראוי לקרות בחדר מיוחד שאינם רואים אותו. וע"ז השיב ר"ג איני שומע לכם וכו' כלומר שלא יהיה נשמע לכם כאילו בטלתי מלכות שמים ולא קריתי כלל באשר שחתן פטור ותהיו סבורים שלא קריתי לפיכך קריתי את שמע בפניכם כדי שתדעו בוודאי שלא בטלתי אפי' שעה אחת. ויהיו נא דברים אלו לקורא לקורת רוח ונחת:

ודע בהרא"ש במשנה דהכא כתב חתן אם רצה לקרות קורא וכו' רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול והלכתא כוותיה. ונדפס על הגליון תוס' ורי"ף פסקו כת"ק וכתבתי בתכ"ש דצ"ל הרי"ף והרמב"ם פסקו כת"ק משא"כ דעת תו' בשם ר"ח דהלכתא כרשב"ג כמ"ש להדי' י"ז ד"ה רב שישא וכו':

פרק ג

משנה ג

הר"ב ד"ה **בברכות** המזון מבעיא לן אי חייבות נשים בברכות המזון מדאורייתא וכו' או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה והארץ לא ניתנה לנקבות ולא איפשטא וכו' ע"ש. כלשון שכתב הר"ב כך כתב רש"י בסוגיא דאי' אמ' ליה רבינא לרבא נשים בבהמ"ז דאורייתא [דכתיב ואכלת ושבעת וה"ל מצות עשה שאין הזמן גרמא. רש"י] או דרבנן [דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא ניתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הן דנטלו שהיו מיוצאי מצרים. רש"י]. למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת (בשלמא טעות בדפוס) דמדאורייתא אתיא דאורייתא ומפיק דאורייתא [אלא אי צ"ל] ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחויב בדבר וכו' ותוס' כתבו על פירש"י ותימ' כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכות המזון אלא יש לומר דטעמא משום דכתיב על בריתך

שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו' ע"ש. והנה הר"ב שראה וידע תמיהת תוס' על פירושא דרש"י ואפ"ה לא נאד מפי' רש"י נראה לומר לפי מה דפליגי במי"ד פ"ה דמעשר שני דר"מ אומר אף לא כהנים ולוים מתודים שלא נטלו חלק בארץ ואין יכולין לומר ואת האדמה אשר נתת לנו. ור' יוסי אומר דכהנים ולוים מתודים שיש להם ערי מגרש ויכולין להתודות על המעשרות שמביאין ממגרש הערים שלהם. ופסק הר"ב והרמב"ם בפירושם דהלכה כר"י וכ"כ הרמב"ם סוף פי"א מהל' מ"ש כהנים ולוים מתודים שאע"פ שלא נטלו חלק בארץ יש להם ערי מגרש והכ"מ לא העיר בזה אמנם סתמא כפירושו דקיי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י כנודע מעירובין מ"ו. וכ"פ הרמב"ם פ"ד מהל' בכורים דין ג' כהנים ולוים מביאין בכורים וקורין מפני שיש להן ערי מגרש. והשתא ודאי דכהנים ולוים חייבים בבהמ"ז מן התורה שיש להם ערי מגרש ועולה פירש"י והר"ב על נכון וע' מג"א ר"ס קפ"ו. ועל פירושם של תוס' קצת איכא למידק נהי שמפרשים מטעמא אחרינא משום דכתיב על בריתך שחתמת וכו' מ"מ לא ביארו טעמיה דרש"י להיכן אזיל ולמה יוציאו כהנים ולוים את אחרים הלא כתיב על הארץ הטובה אשר נתן. ודרשינן לקמן מ"ח על הארץ זו ברכת המזון. הטובה זו בונה ירושלים ע"ש ועי' מה שהעתקתי מ"ד פ"א דבכורים בשם הרשב"א בסוגיא דב"ב פ"א. וא"כ למסקנת הש"ס דנשאר איבעי' דנשים בבהמ"ז בספק אי הוו דאורייתא או דרבנן וקי"ל הכי בטוש"ע סי' קפ"ו דספק הוא אם הן דאורייתא ע"ש מעתה מנ"ל דכהנים ולוים מוציאין אחרים אבל לפמ"ש מצד דיש להן ערי מגרש אתי שפיר ויש בזה כדי ליתן טעם לשבח הא דמנעו הר"ב ורש"י ושארי מפרשים אשר העתקתי דבריהם הכא ולקמן במ"ד פ"א דבכורים מלפרש כמ"ש תוס' משום ברית ותורה. דשפיר י"ל דס"ל דנשים ועבדים הם בכלל ברית ותורה כנזכר במ"א סי' קפ"ז סק"ג בביאור ע"ש. וידעתי שיש להשיב קצת מרש"י דערכין ג' אבל יש ליישב ודעת לנבון נקל. שוב ראיתי דגם בהרא"ש כתב כטעמיה דרש"י והר"ב דמבעיא בנשים משום שלא נטלו חלק בארץ וכתב המעדני יו"ט שכתבו תוס' ותימ' כהנים ולוים נמי וכו' ולי נראה דמכהנים ולוים לא קשיא שהרי היה להם מ"ח עיירות ע"כ. והנה לכאורה אם בא המעיו"ט בזה שכתב דכהנים ולוים לא קשיא וכו' להציל את הרא"ש מהשגות תו' לא היה מוכרח להכי שהרי לדעת הרא"ש שהאריך בענין זה ומסיק דאפי' מי שאינו חייב אלא מדרבנן מוציא את המחויב מדאוריית' והיינו באנשים דכל ישראל ערבים זה בזה ולפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילו מן העון ולפטור אותו מן המצות. וכבר שלחו אלי חברות של בעלי תורה להגיד להם איה מקומו שמורגל בפי העולם בכתבם

ובלשונם הותר' הרצועה. והודעתי להם הכי איתא בתוס' סוטה ל"ד ד"ה עודם בירדן וכו' עודם בירדן קבלו עליהם את הנסתרות וכו' א"ר לוז ביבנה הותרה הרצועה יצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות. ואגב נתתי ג"כ הודעה דהכי איתא בירושלמי דסוטה' ופי' הגאון בעל קרבן העדה ז"ל ביבנה הותרה הרצועה ששם הלכו הסנהדרין משרבו הרצחנין קודם חורבן הבית ושם התפללו על [הערבות] הנסתרות שלא יענשו ויצתה בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות ע"כ. ויתכן להקל מעליהם העונש משרבו עוברי עבירה נמחלו להם הערבות אבל עכ"פ בקיום המצות ומה שיש ביד אחד לזכות את חבירו נשאר הערבות כבתחילה ולפיכך גם אחר שיצתה בת קול עדיין אחד מוציא את חבירו מצד הערבות וכמ"ש הרא"ש והתוס'. אבל אשה אינה בכלל הערבות ע"ש. א"כ בלאו הכי ניחא דכהנים ולוים הרי אין נפקותא אם חייבים מדאורייתא או מדרבנן דעכ"פ מוציאין אחרים מצד ערבות והלכך דווקא בנשים מבעיא ליה לרבינא וכדמסיק עלה למאי נ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן. אכן כד דייקינן שפיר הוכרח המעיו"ט לתרץ גם לדעת הרא"ש. ובזה יתוקן נמי דלכאורה קשה על תמיהת תוס' מה החרדה הזה הלא אינהו בעצמם כתבו לקמן בברכות בשילהי דבריהם המתחיל מ"ח עד שיאכל כזית דגן וכו' ופירש"י וכו' וקשה לפירושו וכו' ובעה"ג פי' וכו' ולא היא וכו' אלא נראה לחלק וכו' והיינו טעמא דכל ישראל ערבין זה בזה וכו' ע"ש. הרי מכח קושיא החליטו תוס' דטעמא דמוציא זה את זה מטעמא דערבות וא"כ כהן ולוי שפיר מוציא אחרים משא"כ בנשים. איברא שפיר תמהו תוס' שהרי בלאו הכי איכא נמי נפקותא בספק אם בירך אם לאו דקי"ל בטוש"ע סי' ר"ט בברכת המזון דיחזור ויברך משום דהוי ספק דאורייתא והלכך קשיא להו שפיר כהנים ולוים נמי תיבעי אם הם בבהמ"ז מן התורה או מדרבנן ונ"מ לכהן ולוי שנסתפק אם בירך אם לאו ומצאתי אח"כ שכתב המעיו"ט על הא דאמר לנ"מ לאפוקי אחרים כו' המ"ל דנ"מ אם ספק שבירכו אלא דהא עדיפא שאע"פ שהאיש וכו'. ושמחתי שכוונתי באותו נפקותא לדעת הגדול אמור מעתה בטעמא דערבות שכתבו תו' לקמן מ"ח והרא"ש בענין דהכא. אכתי אינו מסולק התמיה שתמהתי וכהנים ולוים נמי תבעי ונ"מ לענין ספק אם בירך כדאמרן לפיכך כתב המעיו"ט מה שנ"ל לתרץ דמכהנים ולוים לא קשיא כלל שהרי היה להם מ"ח עיירות ומיהו כנראה דתו' ממאנים בזה משום דאותן מ"ח עיירות לא היה לכהנים ולוים לבדם כי נתנו גם כן לכל ישראל לקליטה כדאיתא מכות י"ג והיה לכם הערים למקלט ע"ש גם אינו מוכרח שבשביל הערים שנתנו להם לערי מקלט יחשב לארץ הטובה. ברם מה שכתבתי מהא דקי"ל דכהנים ולוים דמתוודים פרשת הווידוי ואת האדמה אשר נתת לנו דהיינו אלף אמה מגרש שהיו נוטעין

וזורעין בהם שפיר מיושב תמיהת התוס' ויתכן פירש"י והר"ם והרא"ש. וראיתי באליהו רבא רס"י קפ"ו כתב בזה"ל לבוש הואיל ולא נטלו כלום וכהנים ולוים שאני דמ"מ נתנו להם מ"ח עיירות ושייך שפיר אשר נתן לך אבל בתוס' ברכות דף כ' מסיק זה לתמיה קיימת ולכן פירשו דהספק הוא משום ברית ותורה גם לפ"ז היה קשה למה כהנים מביאין בכורים ואין קורין ע"כ. ולקוצר דעתי לא מצאתי נשנית דבר זה דכהנים מביאין ואין קורין ואדרבה מהרמב"ם בפ"ד מה' בכורים שהעתקתי לעיל מבואר להדיא דכהנים מביאין בכורים וקורין. ואתן הודאה על חלקי כי מקום הניחו לי. וכוונתי בס"ד אל האמת שמצאתי במרדכי פרק מי שמתו סעיף ס"ב כתב בזה"ל נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן נ"מ לאפוקי אחרים ידי חובתן פי' רש"י משום דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן ונשים לא נטלו חלק בארץ ולפ"ז כהנים ולוים פטורים ופלוגתא היא בתוספתא אמר ר' יוסי ר' מאיר היה אומר הכהנים היו מביאין ולא קורין לפי שלא נטלו חלק בארץ. ואני אומר מביאין וקורין כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בשדה מגרש ר' יוסי ור"מ הלכה כר"י וכו' ע"כ ולולי דמסתפינא הייתי אומר אילו ראו תו' תוספתא לא השיגו על רש"י. גם מהכסף משנה נתעלמה תוספתא זו שהעתיק המרדכי שהרי בפ"ד מהלכות בכורים אהא שכתב הרמב"ם דכהנים ולוים מביאין וקורין כתב הכ"מ דלמד הרמב"ם כן מדין ווידוי מעשר בסוף תרא דמעשר שני דס"ל לר' יוסי הכי. והוי לי' לכסף משנה להביא ראיה מדין בכורים עצמו דס"ל לר' יוסי הכי בתוספתא. גם בפירש"י בנמוקי החומש שכתב בפ' תבא כ"ו פסוק י"א אתה והלוי אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם. והגר אשר בקרבך מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו ע"כ וכו'. והנה גבי לוי לא כתב רש"י דאינו קורא אלא דר"ל דהלכתא כר' יוסי דכהנים ולוים מביאין וקורין שיוכלו לומר לאבותינו וגם אשר נתת לי שיש להם ערי מגרש כלומר מה שגדל במגרש הערים. סוף דבר קושי' האליהו רבה. ממני שגבה. היאך החליט דכהנים אין קורין. והוי יודע דאיכא בינייהו לדינא בין הפרושים דלפירש"י והרא"ש והר"ב דקיימ' נשים בתיקו משום דלא נטלו חלק בארץ א"כ בגרים ועבדים משוחררים דקי"ל במשנה י"ד דסוף מעשר שני הנ"ל דלכ"ע דגרים ועבדים אינם מתודין שאין להם חלק בארץ נמי תבעיא אם חייבים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן ונ"מ בנסתפק אם בירכו אם לאו. עוד נ"מ אם יכולין גרים ועבדים להוציא אחרים ואם הם דרבנן אינם מוציאים את אחרים דבהו לא שייך ערבות. לפי מ"ש רש"י בנדה י"ג בענין קשי' גרים לישראל והסכימו תוס' על ידו ד"ה קשים גרים וכו' מה שמקשה רש"י וכו' מיהו במכילתין וכו' ע"ש וכ"כ תוס' יבמות מ"ז דבסוטה ל"ז מוכח דגרים אינם בכלל ערבות וכן כתבו התוס' בקדושין ע' ד"ה קשים

וכו' וע"ש שכתבו כל זה בשם יש מפרשים וכו' ולאו מילתא וכו' כאילו לא ידעו שכל זה כתובה ברש"י דנדה. ותוספות בעצמן העתיקו ביבמות ובנדה דברים אלו בשם רש"י דנדה. גם לפי' שכתבו תוס' נשאר עבדים בספק אם הוא בברכת המזון דאורייתא או דרבנן אע"פ שהוא בכלל על בריתך שחתמת בבשרינו אינו בכלל על תורתך שלמדתנו ולפי שעה לא מצאתי התעוררות בזה לענין דינא בפוסקים האחרונים וצ"ע אצלי להלכה. ואף בעבדים דלא שכיח עכשיו אין תועלת כל כך אבל וודאי בגרים דשכיח על הרוב לפירש"י והרא"ש מצוה עלינו לבאר דרך הלכה לענין ברכת המזון ועיין מה שכתבתי עוד בס"ד' דבכורים ומשם בארה פלוגתא דר"ת ור"י וטוש"ע א"ח סי' קצ"ט. ובאגב גררא לא אחדול מה שהשבתי לחכם גדול ששאל ממני טעם התחברות להא דאמר רבינא לרבא נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא וכו' דוקא אדסמוך לי' נשים חייבות בקידוש היו' וכו'. אמר אביי מדרבנן אמר לי' רבא וכו' אלא אמר רבא זכור ושמור וכו'. והני נשי וכו'. ולמה לא שאל הדבר הזה על המשנה וכזה"ל ראיתי שכתב הגאון בפני יהושע בזה"ל אמר לי' רבינא לרבא נשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. ולכאורה יש לדקדק דלעיל אפסקא דברכת המזון הוי לי' לאתויי ואמאי הפסיק במימרא דרב אדא ב"א בקידוש היום. ולמאי דפרישית בסמוך יש ליישב משום דבלאו הכי ה"א דאין שום סברא לחייב הנשים מדרבנן משום בל תוסיף משא"כ השתא דאמר אביי מדרבנן ורבא נמי לא מהדר לי' אלא לדבריו דאליבי' פשיטא דליכא בל תוסיף ומ"ה בעיא מיני' רבינא מרבא דנשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן כיון דמצינן למימר דמדרבנן הוא ואין להקשות וכו' וע"ש. ומלבד שהם קצת על דרך רחוקה גם דבריו של גדול לא הבנתי דעכ"פ לרבא דס"ל להדיא בר"ה כ"ח דשלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף שלא בכוונה א"כ אין שייך בל תוסיף בנשים כמבואר בתוס' עירובין צ"ו ד"ה מיכל וכו' וכ"כ הגאון המחבר לעיל ע"ש. וא"כ רבינא דהוי שאל לרבא בעצמו הוי מצי לשאול דבר זה נשים חייבות בבהמ"ז וכו' לעיל בפסקא דבה"מ והדרי קושי' לדוכתי' ואמאי הפסיק במימרא דרב אדא ב"א וזה תשובתי דבלאו הכי איכא למידק קצת במתניתין דקחשיב דנשים חייבות בתפילה ובמזוזה ובבהמ"ז למה לא קחשיב דמחייבת בקידוש היום ואין לומר דלא קחשיב אלא חיובא דמדרבנן הא לית' דמזוזה וודאי חייבת דאורייתא דמ"ע שלה"ג וצא"ל דמתני' לא קחשיב אלא חיובא דאורייתא ובתפילה נמי דאורייתא היא כמ"ש הרמב"ם דתפילה מן התורה דכתיב ולעבדו בכל לבבכם עבודה שהיא בלב וכבר הארכתי בזה במקום אחר ונדפס קצת משמי בספר זכרון יוסף וס"ל לרבינא כאביי דקידוש היום ליתא אלא מדרבנן והלכך לא קחשיב במתניתין נמצא מוכרח דבהמ"ז דתנן במתנית' היינו מדאורייתא אבל

לרבא דעסק עכשיו לומר בהחלט דנשים חייבות בקידוש היום מן התורה וע"כ דלא חש להא משום דפשיטא הא מכח קרא דזכור ושמור הלכך לא צריך למיתני או שיש לו טעם אחר הוא דלא קחשיב במתני' לקידוש היום שפיר אמר לי' רבינא דעכשיו נולד לו הספק נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן. ואתה הקורא תן דעתך כדי שתתחונן:

פרק ד

משנה ג

מקום לתפלה זו וכו' ע"ש. דרך רמז אפשר לומר דקי"ל בברכות ו' דלעולם יתפלל במקום קבוע שלו וזה שהי' מתפלל מיד בכניסתו שלא על מקום קביעתו אמרו לו מה מקום וכו'. והשיב להם זה שאני מתפלל הריני מתפלל שלא יארע תקלה על ידי וזה מההכרח להתפלל מיד בכניסה וכו':

משנה ז

אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר וכו' ע"ש. בערוך ערך חבר כתב בחבר עיר פי' גדול עיר אשר יעידו עליו כל הזקינים שנא' כל אלה חברים. פי' אחר ציבור מקום שמחברין בני העיר להתפלל בה וכו' ודע דבמגילה כ"ז חבר עיר פי' רש"י חכם המתעסק בצרכי ציבור וסיי' הר"ן ההוא פירושא דחבר עיר הכא אע"ג דפ"ב דר"ה חבר עיר היינו ציבור ע"כ. אבל לפי' הערוך כולהו חדא גווני מתוקמי ע"ש וקצת איכא למידק הא דדקדק הר"ן מפ"ב דר"ה דהיינו ל"ד ולא כתב כך ממשנה דברכות דהכא. וכן נשאלתי מאחי הרב המובהק הצדיק במעשיו מוה' הירש ני' ויש ליישב על דרך רחוקה קצת:

פרק ה

משנה א

הר"ב ד"ה **אפילו נחש כרוך על עקבו דווקא נחש שרוב פעמים אינו נושך וכו' ע"ש.** שאלני הרב המופלא מהר"מ בלאך ני' לפי פי' הר"ב מ"ט פסקינן דהנחש מועד מתחילתו ומוציאין מבעליו נזק שלו הלא רוב פעמים אינו נושך. השבתי לכאורה גם בלשון רש"י ל"ג ד"ה אבל עקרב פוסק ונוטלו לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משנחש מוכן לישוך ע"כ. יש לדקדק הכי. אלא מבואר לפמ"ש תוס' שם בשם הירושלמי ד"ה אבל עקרב דאם הי' הנחש מרתיע לבא כנגדו פוסק לפי שבא כנגדו בכעס מתכוון להזיקו ע"כ. לפום כן כל זמן שרואה שלא בא הנחש בכעס סימן גדול שאינו רוצה להזיקו והלכך לא יפסיק. משא"כ במשנה דב"ק ט"ו וכן בטוש"ע סימן שפ"ט סעיף ח' הנחש שנשך שפיר אמרינן

דלזה הוי מועד לכעוס ולישוך. ובזה יונח דלכאורה בעי טעמא דאע"ג דרובן אינם נושכין מ"מ בספק נפשות הו"ל לחוש אף למיעוט כדקי"ל בכל ספק נפשות להקל אלא היינו טעמא מתוך שרואה שלא בא הנחש בכעס מובטח הוא שלא תישוך. וזהו דקאמר רב ששת ל"ג לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק כלומר דבעקרב אע"פ שרואה שאינו מרתיע פוסק. וכן פסק בטוש"ע א"ח סי' ק"ד בעקרב פוסק לפי שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם רואה שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק. והוי יודע דבסוגיא עלה דרב ששת קאמר הש"ס מיתיבי נפל לגוב וכו' נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים [או זה או זה אלמא מועד לישוך רש"י] מעידין עליו שמת שאני התם דאגב איצצא מזקי. ולכאורה איכא לתמוה דלא רמי הש"ס המתני' אברייתא אהדדי והיאך תליא הך מיתיבי דוקא על רב ששת. וגם ה"ל להקשות בלשון ורמינהו כי כן דרך במקומות דרמי מתני' אברייתא לומר בלשון ורמינהו כמ"ש בעלי סוגי'. ולפום רהיטא י"ל דבלאו רב ששת ה"א הא דתנן נפל לחפירה מלאה וכו' מלאה דוקא נקט והיינו כשיש נחשים רבים יחד אי אפשר להמלט מהם והם ממיתים אבל נחש אחד לא אבל על רב ששת דאמר עקרב פוסק וא"כ עקרבים דתנן במשנה ע"כ לאו דוקא וה"ה מלאה נחשים לאו דוקא. עוד י"ל דבל"ז ה"א דהוי"ו של ועקרבים הוא וי"ו העיטוף והיינו נחשים וגם עקרבים וסוד ה' ליראיו כשהנחשים ועקרבים בצוות' חדא מזיקין לכל העובר. אבל ממילת' דרב ששת מוכח דעקרבים לחוד מעידי' עליו וא"כ נחשים דתנן למאי הלכתא א"ו דהפי' הוא בוי"ו המתחלקת והיינו נחשים או עקרבים וכמ"ש רש"י או זה או זה. הלכך פריך שפיר דחזינן מהתם דאפילו להתיר אשת איש סמכינן לומר דמעידין עליו אלמא דנחש מועד לישוך ומכ"ש דהוי לי' לפסוק בנחש מתוך התפלה. מיהו אכתי יש לפקפק בזה דאפילו לרב ששת לא אמר דמפסיק אלא משום דרוב מצוי שהעקרב נושך אבל להעיד שמת אין מעידין שיש שאין עקרב נושך וממית ואין להאריך. ובסוגי' דברכות יש לדקדק קצת דפי' סוגי' דיבמות קכ"א. דאי' התם ת"ר נפל לגוב וכו' לחפירה מליאה נחשים ועקרבים מעידין עליו ר"י בן בתירא אומר אין מעידין עליו שמא חבר הוא [יודע ללחוש. רש"י] ות"ק אגב איצצא מזקי לי' והנה המקשן דברכות דלא ידע סברת אגב איצצא וכו' קשיא שמא חבר הוא ויש ליישב:

משנה ג

תוי"ט ד"ה **האומר על קן צפור וכו' אך בסדר שבגמרא וכן ברי"ף איתא נמי הכי ע"ש**. דע כי גם בראש איתא הכי האומר יברכוך טובים הרי זה דרך הצדוקים ופי' יברכוך הטובים אבל לא הרעים וזה דרך הצדוקים כי כל מה שברא הקב"ה לכבודו

ברא והכל חייבים לברכו ויש מפרשים טובים אותם שהשפעת להם והם שבעים ע"ד ונשבע לחם ונהי' טובים (ירמיהו מ"ד:י"ז) האומר על קן צפור וכו' עד כאן וכן ברי"ף יש סדר המשנה על דרך הזה ופי' רבינו יונה עליו כמו שהעתקתי בשם הרא"ש. ודע במשנה ט' פ"ד דמגילה איתי' האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות שצריכין ישראל לצרף עמהם פושעי ישראל באגודת תעניתיהם שהרי החלבנה ריח רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת הר"ב. וכן פירש"י במשנה מגלה כ"ה. יברכך טובים הרי זה דרך מינות שאינו כולל לרשעים בשבחו של מקום וחכמים למדוהו מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת שצריכין הכתוב בהרצאתן להיות באגודה אחת ע"כ. ושמתי לו מקום בזה שכתב רש"י וחכמים למדוהו וכו' הוא מאמר ר' שמעון חסידא בכריתות ו' כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה וכו'. אבייי אמר מהכא ואגודתו וכו' [משמע שכולן ביחד אז אל ארץ יסדה. רש"י]. וכן איתא במנחות כ"ז ישראל בהרצאה עד שיהא כולן באגודה אחת [צדיקים ורשעים וכו'. רש"י] שנאמר הבונה שמים מעליותיו ואגודתו [בזמן שאגודתו ביחד אז יסדה רש"י] וז"ל הרמב"ם בפירושו האומר יברכוך טובים הרי זה דרך החיצונים וכו' וחיצונים הם הכופרים בכל התורה ואינם מאמינים ממנו לא תורה שבכתב ולא תורה שבעל פה. ואין ראוי לומר יברכוך טובים לפי שהש"י מברכין אותו טובים ורעים כמ"ש מי לא יראך ע"כ וז"ל תוס' שם ד"ה יברכוך טובים פי' רש"י שמוציא את הפושעים מן הכלל אי נמי משום דמחזי כשתי רשויות כלומר אלדי' טובים ע"כ ומפני שלא הערו התוס' לא הכא בברכות ולא התם במגילה קמתי אני בהעתקות כל הנוסחאות שונים ופירושי הגאונים ובתוך הדברים אתן תודה כי לא מצאתי דבר זה דהאומר יברכוך טובים נזכר בדברי הרמב"ם עוד אודיע ששגגת הדפוס בש"ס דפ"פ דמיין שלפני שנדפס הכא בברכות ל"ד האומר יברכוך טובים הרי זה דרכי טעות ושמהו בין שני חצאי עגולים והנה לא לבד כי בנוסחת המשנה דמגילה וכן בכל הנוסחאות שזכרתי בשם הרי"ף והרא"ש ליתא הכי אלא הרי זה דרך הצדוקין. אלא גם בזה נדפס בדרכי טעות. כי איחרוהו וכתבו משנה זו קודם משנה העובר לפני התיבה וכו' וה"ל להקדים להיות מדפיס משנה זו קודם משנה האומר על קן צפור וכו' והיא ל"ג. כי גם במשנה דמגילה וכן ברי"ף ורא"ש סדורה על זה הסדר האומר יברכוך וכו' האומר על קן וכו':

תוי"ט ד"ה **משתקין וכתב הר"ב שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים וכו' שבספר המורה נראה שהוציא משנה זו מהלכה ודאתי' כמ"ד אין טעם לשום מצוה וכו'** ע"ש. דע שרבינו אהרן הלוי בס' החינוך מצוה תקל"ז האריך בענין זה והעתיק לשון הרמב"ם

שכתב בטעם מצוה זו ר"ל שלוח הקן ובטעם אותו ואת בנו שיש לבהמה דאגה גדולה בראותם צער בניהם כמו לבני אדם וכו' אמר הרמב"ם בענין זה ואל תשיב מילין מאמר חכמים האומר על קן צפור כו' כי זה הוא סברת מי שיראה שאין טעם למצות ואנו מחזיקין בסבר' שנית שיש טעם לכל מצוה וכו' ע"ש. וז"ל תוס' מגילה כ"ה ד"ה מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים והם אינם אלא גזירות קשה להר"ר אלחנן על מה שסידר הקליר בקדושתו שאין אומרים ביום שני של פסח [וכבר נדפס משמי בס' זכרון יוסף דבר נאה בזה בס"ד ובהפלאה שבערכין] צדקו אותו ואת בנו דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו והוא אינה אלא גזירה ע"כ. הנה עפ"י האמור שפירש הקליר יסד עפ"י הרחמנות לפי דקיי"ל דדרשינן טעמי המצות כמ"ש הרמב"ם שהעתקתי לעיל ואין מקום לקושי' הר"ר אלחנן. עוד יש לצדד ולהצדיק על הקליר דהא איכא למידק למה תנא במשנה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' ולא תנא נמי אותו ואת בנו דטעם אחד לשניהם כמבואר לעיל ברמב"ם ואין לומר דתנא חדא מתרתי נקט דאכתי ה"ל לשנות האומר על אותו ואת בנו יגיעו רחמך וכו' שהוא מוקדם בתורה בפ' אמור ושלוח הקן מאוחר הרבה בפ' תצא. עוד קשה מה שהקשה ג"כ בס' החינוך וכי בשביל שאומר מדותיו של הקב"ה רחמים משתקין אותו הלא הש"י נקרא רחום וגם אמרו מה הקב"ה רחום אף אתה רחום וע"ש תירוצו דלקמן הדקה. אכן יתבאר כ"ז מה שיש לדקדק בזה שאמר בסוגי' דברכות שם ובמגילה שם ההוא דנחית קמי' דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למרי' א"ל אביי הא משתקין אותו תנן ורבה נמי לחדודי לאביי הוא דבעי [שישיב לו מה שהשיב. רש"י] ע"כ. ולא ידענא מה חדודי איכא בדבר שמפורש במשנה וכ"ע ידעי דבר זה ואשר ע"כ להסיר קושיית ס' החינוך טוב לומר דנ"מ טובא לפי מה דקי"ל דשלוח הקן אינו נוהג אלא בשאינו מזומן אבל במזומן אינו נוהג כמבואר חולין קל"ח קל"ט וע"כ אינו אלא גזירה דבהכי חייב ובהכי פטור משא"כ לפי הדורש מצוה זו מצד הרחמנות עוקר הקבלה ומחויב לשלוח הקן בכל מקום והלכך משתקין אותו שלא לעקור הקבלה דדוקא בשאינו מזומן חייב ובאווזין ותרנגולין פטור כשקננו בבית כמבואר בחולין שם ועכשיו יאיר לנו דתנן במשנה על קן צפור וכו' ולא נקט אותו ואת בנו משום דהאומר על אותו ואת בנו יגיעו רחמיך אין משתקין אותו דלא נפיק חורבי מיני' ושפיר מצי למימר הטעם מפני הרחמנות גבי אותו ואת בנו ונתבאר עכשיו חדודי דאביי שהשיב ממשנה אע"פ שלפום רהיטא יש התנצלות להאי דנחית דס"ל דמשנה אזלי כמאן דאמר דלא דרשינן טעמי' ואינהו ס"ל דדרשינן טעמי מצות מ"מ השיב אביי הא משתקין אותו תנן כלומר

דע"כ ממה דלא תנן במשנה אותו ואת בנו ברור דגם אפילו למאן דדריש טעמי' דמצות בכל מקום הכא גבי שלוח הקן משתקין אותו מטעם שאומר דסותר את הדין. וע"פ הדברים האלה מיושב קושי' הר"ר אלחנן וגם עולה יפה דעת התרגום יונתן שהקשה עליו המהרש"א בחדושי הלכות שכתב בפ' אמור שור או שה וגו' עמי בני ישראל היכמא דאביכן רחמן בשמיא כן תהוון רחמנין וכו' והניחו המהרש"א על הת"י בתימה שהוא נגד המשנה ולפמ"ש בס"ד ברור דברי הת"י ותדע כוונתו שלא כתב נמי כזה בפ' תצא גבי שלוח הקן אלא גבי אותו ואת בנו כתב הכי מצד הרחמנות היינו כמשמעות המשנה דדילג המוקדם ולא תנא אלא קן צפור כדאמרן. והנה כל הנביאים מתנבאים בסגנון אחד דמשתקין אותו מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ה"ה הר"ב וכן הרמב"ם בפירושו ובחבורו בפ"ט מהל' תפלה ד"ז מי שאומר בתחנונים מי שריחם על קן צפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ירחם עלינו משתקין אותו מפני שמצות אלו גזירת הכתוב הוא ואין רחמים שאילו הי' מפני הרחמים לא הי' מתיר לנו שחיטה כל עיקר ע"כ ובגמ' דברכות ל"ג ובמגילה כ"ה מפרש הש"ס על קן צפור מאי טעמא משתקין אותו פליגי בה תרי אמוראי וכו' חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית [לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו. רש"י] וז"ל רש"י במגילה מטיל קנאה לומר על עופות חס ועל בהמות וחיות אינו חס וחד אמר מפני שעושה מדותיו וכו' ובכן נעלם ממני דלמה הניחו כל הגדולים לפרש נמי טעמי' מפני שמטיל קנאה ויפלא עפי"ז מה שכתב בס' המורה הביאו התי"ט דהוציא זו המשנה מהלכה דאתי' כמ"ד אין טעם לשום מצוה וכמו שכתבתי ג"כ לעיל בהעתקת ס' החינוך הרי לפי טעם שמטיל קנאה יהי' הלכה זו מקויימת אפי' למאן דדריש טעמי המצות והטעם משום רחמנות אפילו הכי משתקין אותו מפני שמטיל קנאה וכן משמע דברי המהרש"א בח"א בזה"ל מפני שמטיל קנאה כו' למאן דס"ל הכי אפשר דמצוה זו מצד רחמים הוא כמו צדקה וכמה מצות אלא כיון שמזכיר כן בתפילה הרי הוא מטיל קנאה במעשה בראשית כאילו אלו עופות נבראים ברחמים ולא שארי נבראים ברחמים ואינו כן אלא שכולן נבראו ברחמים כמ"ש ביום ברוא ד' אלקים ע"כ. וביישוב זה נראה להתבונן באיזה דרך מטיל קנאה במ"ב לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו כמ"ש רש"י והלא שפיר יש לכוין כוונת התפילה כשם שחס על אלה כן חס על כל בריותיו ומצות שלוח הקן מורה היקש על השאר והלא ע"ז יצא לדון כן חוס ורחם עלינו הרי ששלוח הקן לדעתו יצא לדון על הרחמנות לכל הנבראים ויתכן לומר מדנקט בפומי' אתה חסת על קן צפור וכו' ולא נקט המוקדם בתורה אוא"ב הורה בזה הקנאה דאותו ואת בנו אינו טעם משום רחמנות אלא

דוקא בקן צפור חס ולכן משתקין אותו שמטיל קנאה ונפק' מזה דאם אמר אתה חסת על אותו ואת בנו או דאמר תרווייהו קן צפור וגם אותו ואת בנו דתו ליכא הוראת קנאה אין משתקין אותו. ודע דבמגילה הגירסא ההוא דנחית לקמי' דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חסת על אותו ואת בנו אתה חוס ורחם עלינו ע"כ. אמר רבה כמה ידע כו'. אמר לי' אביי והא משתקין אותו ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי ואולי לכל הגדולים הנ"ל הי' גרסתם ג"כ בברכות כמו דאיתא במגילה והשתא רבה וגם אביי שהסכימו יחד דמשתקין לההוא דנחית אע"ג שהזכיר שניהם קן צפור וגם אותו ואת בנו ע"כ דרבה ואביי ס"ל כאותו מ"ד טעמי דמשתקין מפני שעושה מדותיו וכו' ולכן ע"ז כדאי לסמוך אשר סמכו הגדולים לבחור בטעם זה והוי יודע דבטור ושו"ע לא מצאתי דין האומר על קן צפור משתקין אותו אלא דין דמודים מודים נזכר בסי' קכ"א ולא ידעתי טעם השמטה זו ואולי לפי מה שכתב מדין זה התוס' ד"ה על קן צפור וכו' דדוקא בתפילה שכשאומר התפילה מחליט הדבר ולהכי משתקין אותו משא"כ דרך דרוש ופשט ע"כ. והנה נוסח התפילה כבר אמורה על הסדר ברמב"ם וטור לפיכך העלימו את זה מיהו אכתי לפמש"כ הרמב"ם בחבורו העתקתי לעיל על מי שאומר בתחנונים וכו' א"כ נ"מ דאפילו בתחנונים שמסדר לעצמו כדרך הרבה בעלי השיר שיוצאין בשיר וכותבין תחנונים ובקשות אשר לא שערום הראשונים שאינו רשאי לעשות בקשה על דרך זה או מי ששמע כך מהאומר זה דרך תחנה שמשתקין אותו וקצת י"ל דס"ל כדעת הרמב"ם בס' המורה דמשנה דהכא אתיא דלא כהלכתא ומיהו גם זה דוחק שהרי הרמב"ם בחבורו פסק להלכה דמשתקין אותו גם על הרמב"ם שכתב דין מודים מודים וכן על קן צפור דמשתקין אותו והשמיט דין דהאומר על טוב יזכר שמך דתנן נמי משתקין אותו נעלם ממני טעמו של זה הדבר:

משנה ד

תוי"ט ד"ה **ואם הבטחתו וכו'**. אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא ע"ש. המג"א סי' קכ"ח סקכ"ט הביא דברי לחם חמודות ושחזר בו בתי"ט דאין למדין הלכה ממדרש כו' וכ"כ הב"ח בשם המרדכי הארוך דדוקא נ"כ שרי שלא תתבטל נ"כ אבל אמן לא יענה וכו' וסיים וא"כ ה"ה אמן שרי ומכ"ש האידנא שמתפללין מתוך הספר ע"ש. ועי' ט"ז ס"ק י"ד כתב. ונראה לכאורה דגם לענין עניית אמן אם הבטחתו שיהי' יודע בטיב הברכות דלא יטרף דעתו מותר כמו לענין נשיאת כפים דאין הטעם רק משום חשש טירוף אם מובטח לו שלא יתבלבל עולה לדוכן כ"ש בזה דבקלות טפי יוכל להיות בטוח שלא יתבלבל ע"י עניית אמן ולא יהי' מטורף בברכה שלאחריו אבל כי דייקת לא נראה כן וכו' כי בעניית אמן כראוי הסיח

דעתו למחשבה אחרת ובזה אין שייך לומר מובטח שלא תטרוף דעתו כי התחת אלקים הוא להפוך המחשבה כרצונו כי אין דבר זה תלוי בטבע שלו משא"כ באם נושא כפיו שהחשש הוא כפירש"י טירוף דעת הוא מחמת אימת ציבור ובזה פירש"י אם מובטח הוא שאין דעתו מטורפת מאימת ציבור וכו' וע"כ מהני הבטחה וכו' ע"ש שהאריך עוד קצת בזה. ובעיקר' דמילתא שכתב התי"ט מן הירושלמי פ"ב דפאה אין למדין לא מן ההלכות וכו' אלא מן הגמרא איכא למידק מאי ראיה היא זו דודאי איפכא מסתבר' למימר היכי דלא מצינו פלוגתא ר"ל דגמר' דילן חולק או להדי' או מכח הכלל שנמסר לנו. דפסקינן עפ"י הגדה או ע"פ התוספתא וכה"ג. ולא איתמר בירושלמי דאין למדין וכו' רק היכא דנחלקו אגמרא דידן. אין למדין מהם אלא פסקינן כגמרא דילן. וקצת בענין זה מצאתי ברלב"ח סי' ס' דף י"ז ע"ג שכתב ודברי מגדול עוז בזה הם שיבוש במחילה מכ"ת כדרכו בכמה מקומות כי מ"ש דאין למדין הלכה מפי המשנה זהו דוקא כשיש בגמרא הפך מהמשנה בפירוש וכו' ע"כ. וכן משמע ברשב"ם בב"ב ק"ל אהא דת"ר אין למדין הלכה וכו' כתב בזה"ל ובמקום אחר אמרי' אין למדין הלכה מתוך משנה כגון זה שכתב במשנה והלכה כדבריו וכו' היכא דפליג יחיד אצל רבים לא סמכינן אפסק הלכה של משנה אא"כ פוסק בגמרא וכו'. והכי אמרי' בירושלמי ר"ז בשם שמואל אמר אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא כלומר מדברי האמוראין ולא מפי הכתוב במשנה ובריייתא כגון דפליגי רבים עליה וכו' ע"ש. נראה כוונת הרשב"ם דדוקא כגון דפליגי רבים עליה לא מורינן הלכה מפי משנה לפי שנמסר לנו הכלל יחיד ורבים הלכה כרבים בר מהיכא דמצינו בגמרא להדיא דהלכה כאותו יחיד דמסתבר טעמי' או כה"ג. ותדע שהרי כמה וכמה פיסקי דינים היוצאים מתוספתא הובא בגדולי ראשונים ואחרונים להלכה מקוימת ולא עוד אלא אפילו היכא דנשאר בגמרא דילן איבעיא דלא איפשטא בתיקו פסק הרמב"ם להקל מכח התוספתא כמ"ש הרא"ש בפרק שני דחולין סי' ו' דהרמב"ם מכשיר במיעוט בתרא אע"ג דנשאר בתיקו דסמך על התוספתא ובעל הש"ס לא ידע מתוספתא זו ע"ש. [וכתבתי בחדושי תוספתא שגם בהרשב"ם בב"ב ס"ג. ד"ה תנו חלק וכו' כתב ואע"ג דתניא בתוספתא וכו' איכא למימר דלא הוה שמיע להו הך ברייתא דאי הוה שמיע להו הוו מייתן לה בבית המדרש וכו'] ואף הרא"ש שמגמגם בזה וכתב דמסתבר טפי למימר שלא רצה בעל הש"ס להביא הברייתא השנויה בתוספתא ולפשוט הבעיא משום דקים להו דלא מיתניא בי ר"ח ור' אושעיא דמסתמא כיון שרצו חכמי ישראל לעשות חבור קיים אמת חקרו וחזרו לידע כל הספרים וכו' הלכך אין לסמוך על תוספתא זו כיון שאין בעל הש"ס מסכים עליו

ע"ש. וכ"כ הרא"ש ביומא בם הכפורים סי' ה' איבעיא להו הרב אצל התלמיד מאי ולא איפשטא ובתוספתא תניא ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני [מי שגדול ממנו צ"ל] תלמיד חכם [וכן העתיקו הב"י א"ח סי' תרי"ג] עובר כדרכו וכו' וכתב הרי"ץ גאות דמשבשתא היא מדלא הביא אותה הגמרא לפשוט וכו' עכ"פ חזינן גם מדברי הרא"ש והרי"ץ גאות דדוקא היכא דסותר הוא התוספתא את הגמרא דילן לא פסקינן כוותיה אבל בסתמא מילתא ברור דהילכתא כוותה ואשר ע"כ הוא הדין והוא הטעם דמורינן מתוך המדרשות ומתוך ההגדות כל כמה דלא ברירא לן דסותר את האמור בגמרא דילן. ודע בתשובת חכם צבי סי' מ"ט בנידון קושי' מהר"ל מפראג בבן י"ג עד בן כ' שנים דאינו בר כרת ואמאי מייתי חטאת. כתב הגאון ח"צ תוך שאר תשובותיו בזה"ל והסמך שסמכו עליו מפרק ר' עקיבא דל עשרין שנין דלא ענשת עלייהו דברי אגדה הן ואין משיבין מן האגדה גם הטעם שפירשו ז"ל והוא הירושלמי מגזירת מרגלים תמוה הוא דא"כ ובן ששים שנה ומעלה נמי נימא הכי וכו'. הנה מ"ש גם הטעם שפירשו ז"ל אולי צ"ל שפירש"י ז"ל. כי כן פרש"י בשבת פ"ט ע"ש. ברם מ"ש הגאון הנ"ל דברי אגדה ואין משיבין מן האגדה. הפריז על המדה [וז"ל הספרי ולדבקה בו למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם הביאו רא"ה בס' החינוך מצוה תל"ב] ומלבד הנזכר בשבת פ"ט דל עשרין שנין וכו' נמצא עוד אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלה אין עונשין אלא מבן כ' ולמעלה וב"ד של מטה מבן י"ג ולמעלה ובמחלוקת של קרח וכו' הביאו המזרחי ג"כ ריש פ' חיי שרה ורש"י בפ' קרח ט"ז פסוק כ"ז ולקוצר דעתי לא ידעתי ראיה מפורשת אנה מצא דאין משיבין מן האגדה וכל דברי האגדה מסורין או מטעמא או מקבלה דהכי גמירי להו רק בדברים שאינם פשוטים אמרינן דיש לה סוד נעלם. וכמה וכמה דינים למדין מן האגדה ואפרט אחת מהנה לענין יין נסך כמ"ש תוס' ע"ז ל"ג ד"ה כסי וכו' דבהדחה שלישית נפלט הכל ושרי וכתבו לראיה ממדרש אסתר שאמר המן לאחשורוש אם זבוב וכו' ולא עוד אלא שמדיח כוסו ג' פעמים. וכ"כ הרא"ש שם הראיה בשם המדרש ונדפס שם בהרא"ש מראה מקום מגילה י"ג וכתבתי בתכ"ש המציין הזה לא דק כי עיקר הראיה דהיינו ולא עוד אלא שמדיח לית בגמרא דילן במגילה י"ג אלא רק במדרש אסתר איתא וכן הביא הפ"ח באה"ע סי' קי"ט ממה שאמרו ביבמות ס"ג נתנני ד' בידי לא אוכל קום זו אשה רעה וכתובתה מרובה וכו' מוכח דאינו יכול לגרשה אא"כ יש לו לשלם הכתובה דלא כרמ"א ע"ש. הרי דמיית' לדינא מן ההגדה ודלא כבאר היטב שמשיג עליו דאין למדין מן ההגדות ע"ש. ולכן גם מ"ש בשבות יעקב חלק שני סי' קמ"ט בפשיטות דאין למדין הלכה מדברי אגדה ע"ש צ"ע לפמ"ש לעיל

בס"ד. ובפרט אילו ראה הגאון המפורסם הנ"ל מ"ש הרמב"ם דברים אלו לא היה כותב הכי כי ז"ל הרמב"ם בפירושו בפ"ז דסנהדרין בסוף המשנה [המתחיל הבא על הזכור וכו'] אבל מפי השמועה למדנו שהקב"ה לא יעניש החייב כרת אלא אחר עשרים שנה ואין הפרש בזה בין זכרים לנקבות ע"כ. הרי שכתב הרמב"ם מפי השמועה למדנו וברור דהוא עיקר האמיתי כמשמע מפי השמועה למדנו שזכר הרמב"ם על רוב דיני התורה ועמ"ש התוי"ט מ"ג פ"ז דאהלות ד"ה ובית הלל וכו' ע"ש. וגם לפי פי' השני שכתב הר"ב משנה כ"א פ"ה דאבות בן עשרים לרדוף וכו' נשנית דבר זו במשנה עמ"ש שם בס"ד. והנה בירושלמי שהעתיקו התוי"ט איתא בזה"ל ר"ז בשם שמואל אין למדין לא מן ההלכות [קס"ד לפי שנשתקע בהם הל"מ והם פסקי דינים כגון משניות קרי להו הלכה אצל הגדות] ולא מן ההגדות ולא מן התוס' [התוספתא רא"פ] אלא מן התלמוד [גמרא רא"פ] ע"כ. וע"פ הדברים האלו יש התעוררות בדברי הרמב"ם להמעיין שם גם במ"ש הרשב"ם שם ובמקום אחר אמרינן אין למדין הלכה מתוך משנה וכו' ולא מצאתי דבר זה אלא בנדה ז' אבל שם איתא הא קמ"ל שאין למדין הלכה מפי גמרא וז"ל רש"י שם דאין למדין הלכה מפי הש"ס מתוך המשנה והברייתא ששנוי' בהם הלכה כפלוני אין למדין מהם שהאמוראים אחרונים דקדקו וכו' ע"ש כשתתבונן בכל אלו הדברים תמצא כמה דברים לתועלת ודברי הירושלמי עולים שאין למדין מתוך המשנה לדמות ממנה למקום אחר ע"ש אריש דבריו כמו שפי' רא"פ בסופו. אלא אותה הלכה גופי' שנשנית והלכה כדבריו משמע דפסקינן. אכן מפירש"י בנדה ומפי' הרשב"ם נראה דאפילו כאותה הלכה עצמה ששנוי' בתוך המשנה ובריייתא לא סמכינן עליה גם תוס' בגיטין נ"ב ד"ה הלכה וכו' אע"ג וכו' ובברייתא קתני נמי וכן הלכה כדבריו אין למדין הלכה מפי תלמוד ע"כ. וצריך קצת תיקון שהרי וודאי מפי תלמוד דהיינו גמרא דילן שחיבר רבינא ורב אשי למדין ואין משיבין דאין אדם רשאי לחדש דבר מעתה. וכמ"ש הרשב"ם הנ"ל ואין כאן מקום להאריך עוד בזה. ואשובה על הראשונות דזה שכתב התוי"ט שהרי ברבות וכו' שעל שניהם הוא אומר וכו' וקאמר עלה דהלכה כוותיה ואנו לא קי"ל הכי. אתי שפיר על נכון דלא קי"ל כר"י בן ברוקא מטעם דר' חייא ור' אמי ורב נחמן פסקו הכי בסוגיא דיבמות ס"ה דאין הלכה כר"י בן ברוקא וא"כ אע"ג דאמרינן במדרש דר' ירמיה ור' יצחק בשם ר' חנינא אמרו דהלכה כר"י בן ברוקא קי"ל כרבי' דר' חייא ור' אמי ורב נחמן וגם רבינא ורב אשי שסדרו הש"ס ולא הביאו הך דר' חנינא קי"ל הכי. אמנם בהא דעניית אמן אחר הכהנים אם הבטחתו. דאין הכרע בגמרא דילן. ברור דודאי שנשנית במדרש מוציא מידי ספק דלמדונו רבותינו שעונה אמן באם הבטחתו וס"ל לרבותינו דמתני' לרבותא

דהפסק גדול וכו' [כמ"ש התוי"ט ומלבד ישוב זה דלרבותא דהפסק גדול וכו' י"ל עוד דברישא דמתני' הואיל דנקט להדיא הטעם מפני הטירוף. משמע להדיא דאילו היכי דבטל הטעם כגון באם הבטחתו שלא יטרוף אז יענה אמן אבל בסיפא דלא קתני טעמא הוצרך למתני ואם הבטחתו] וכל זה ברור במלתא ובטעמא. והוי יודע דהרא"ש בסי' י"ז על המשנה דהכא כתב בזה הלשון היה עובר לפני התיבה וכו' ור"ת ז"ל היה אומר דאין ש"ץ יכול להפסיק ולקרות כהנים וכו' ובערוך פי' חזן ש"ץ וטעות הוא וכו' ועוד אמרינן בסוטה ל"ט אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא ובספרי קאמר אין הש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי הקהל אלמא ש"ץ לאו היינו חזן הקורא ע"כ והנה בדברות הראשונות של הרא"ש שכתב וטעות הוא וכו' תמצא מה שכתבתי בס"ד במ"ג פ"א דשבת קחנו נא משם. ואציגה פה עמדי דברות האחרונות שכתב הרא"ש ועוד דאמרינן בסוטה וכו' ובסיפרי קאמר וכו' לא זכיתי להולמו ראיה זו הלא לאין מספר מצאנו ראינו כי המכוון אחד נקרא בשנים ושלשה שמות. ואפרט אחת מהנה דוגמתו שם הממונה דהוא סגן עי' רש"י ברכות י"א ויומא ט"ו. וחזינן דבכמה מקומות נקרא בשם ממונה ובכמה מקומות נקרא בשם סגן ועי' תוס' שם ותוס' דסוטה מ"ב ד"ה סגן ותוס' מנחות ק"י ד"ה אמר וא"כ ה"נ י"ל דמר קרי ליה לחזן בשם הקורא ומר בסיפרי קרי לי' ש"ץ ולכן דע דגם בתוס' ברכות ל"ד כתבו ד"ה לא יענה אמן וכו' לקרות כהנים לדוכן אומר ר"ת שאין ש"ץ יכול לקוראם דחשיב הפסקה לתפלה וכו' והא דאמרינן בסוטה דלשני' קורא כהנים כו' לאו אשליח ציבור קאי אלא אחזן כדתניא בסיפרי אמור להם מלמד שהחזן אומר להם וחזן לאו היינו ש"ץ וכו' וכן משמע נמי בסוטה ל"ט דלאו אש"ץ קאי דמעיקרא קאמר אין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי הקורא ואח"כ אמר אין ש"ץ רשאי וכו' משמע דשנים הם ע"כ [ועי' תוס' מנחות מ"ד ד"ה כל כהן וכו' הביאו ראיות אחרות] ועתה הראית לדעת דהוכיחו תוס' ממה ששינה הש"ס בענין אחד דמתחילה אמר הקורא ואח"כ באותו ענין אמר ש"ץ ע"כ דשנים הם ובכן מהנראה דגם הרא"ש עולה על כוונה זו ומה שנדפס בסיפרי טעות הוא וצ"ל ובסיפא קאמר אין ש"ץ וכו' וכן הסכים על ידי בהגה"ה זו דצ"ל ובסיפא מר גיסי הגאון בספר זכרון יוסף דף י"ז ד"ה ומה שפילפל וכו' ומגי' חמורות ובספרי דבהרא"ש צ"ל ובסיפא [ול"נ שיותר טוב להגי' ובסוף וק"ל] הוא לפע"ד נכון ומוכרח ואמת גמור דבלעדי זאת דבריו תמוהין כמ"ש מר דמאי ראיה מסיפרי אימא דמר קרי ליה ש"ץ ומר קרי ליה חזן וכו' ע"ש. ואולם בתכ"ש כתבתי דגם על דעתי עלה בתחילה להגי' דצ"ל ובסוף. אכן נדע מפני שהטעות יותר שכיחי בין סיפרי למלת סיפא נראה שהיה

כתוב ובסיפא טעה המדפיס לכתוב ובסיפרי ובישוב המד"ר שהביא התוי"ט האריך גיסי הגאון הנ"ל ע"ש בדברים נחמדים. זה בזה אגודים. חכו ממתקים. וכלו מחמדים:
הר"ב ד"ה **שהוא וכו'**. **כמו אך טרף טורף פי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה וכו' מטורפת וטרודה ממנו וכו' ע"ש**. יש לדקדק דהביא קרא אך טרף טורף דכתיב מ"ד פ' כ"ח ולא הביא מן המוקדם בפ' וישב ל"ז פל"ג טרף טורף יוסף. ודע דזה שכתב הר"ב בפי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו וכו' כוונת ראייתו על לשון דאיתמר בגמרא דברכות ה' שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד להתפלל ולא המתין את חבירו טורפין לו תפלתו בפניו ע"ש והנה שני הפרושים שזכר הר"ב מכוונין לבאר מלת שהוא מקובל וכו' וכן שהוא מטורף דאי על התפלה קאי הוה לי' לומר שהיא מקובל' וכו' [דתפלה לשון נקבה כמבואר בכתובים וכן במשנה ב' פ"ד דלעיל מה מקום לתפלה זו] ולהכי אסבריה למלת שהוא לפי' הראשון קאי על החולה ולפי' השני קאי על אדם המתפלל. ומעתה צא ולמד מה שכתב התוי"ט ד"ה שהוא וכו'. ומה שהגי' בדברי רש"י דע דבפי' רש"י שלפני דפוס פ"פ דמיין כך איתא ד"ה שהוא מטורף החולה לשון אחר טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפלל עליו מטורפת וטרודה לפניו ואינה מקובלת ע"כ וכתבתי בתכ"ש דהנכון להיות כך ברש"י פי' אחר לשון טורפין לו תפלתו בפניו והוי על הכוונה שכתבתי לעיל בפי' הר"ב דהיינו הלשון דאיתמר לעיל בברכות ה'. ועולה הכל על נכון גם מלת שהתפללו דכתבו רש"י ור"ב [אשר לכאורה הוי ליה לומר שהתפלל שהרי הכא ביחיד המתפלל כגון רבי חנינא בן דוסא מיירי] יבא על נכון:

פרק ו

משנה ב

תוי"ט ד"ה **יצא** בגמ' אמרינן וכו' דהרמב"ם פסק דלא כמתני' דהכא וכו' ונ"ל ראיה לדברי הכ"מ שכן הר"ר יונה וכו' וזה כדברי הירושלמי ע"ש לפום רהיטא על הר"ר יונה גופי' קשיא דהניח סוגיא דידן דאמרה להדיא דמתני' אתי' כר' יודא. ואזל בתר פי' הירושלמי וכבר נודע שכתבו כל הראשונים דהיכא דפליגי בבלי וירושלמי הלכה כתלמודא דידן שהיא בתראי ורבינא ורב אשי שסדרו הבבלי היו יודעים ורגילים בירושלמי ואלו היו מקבלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי ע"כ ופשיטא הכא דגם בירושלמי איכא חד מ"ד כמו בסוגיא דילן. והוי יודע דז"ל הב"י א"ח סי' ר"ו בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא וכו' ואמרי' עלה בגמרא שם מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא [דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה רש"י]. א"ר נחמן

בר יצחק רבי יהודא היא דתנן יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא [שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא רש"י]. ר' יהודה אומר מביא וקורא [שהארץ היא עיקר רש"י]. וכתבו התוס' והרשב"א והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל הרמב"ם פסק בפ"ח דבירך על פירות האילן בפה"א לא יצא נראה שסובר דלא אמרו בגמ' דמתני' ר' יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קי"ל כוותיה והטור סתם דבריו כשאר פוסקים ודלא כהרמב"ם ע"כ. ודע עוד בנוסח הרמב"ם שלפנינו בפ"ח מהל' ברכות דין יו"ד איתא בזה"ל בירך על פירות האילן בפה"א יצא ע"כ. וכתב בהג"מ על זה כסתם מתני' ואע"ג [דשמואל צ"ל] דרב נחמן ב"י מוקי לה כר' יהודה ע"כ. הנה נדפס לפנינו הנוסחא שכתב הכ"מ ואעתיק לשונו שכתב הכ"מ בירך על וכו' משנה בירך על פירות האילן בפה"א יצא ובגמרא מאן תנא וכו' ר"י אומר מביא וקורא וכתבו התוס' והרא"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל רבינו הרמב"ם סובר דלא אמרו בגמרא דר' יהודה היא אלא ללמדינו דמתני' יחידאה ולא קי"ל כוותיה זה כתבתי לפי נוסחותינו בדברי רבינו. אבל מצאתי נוסחא שכתב בה בירך על פירות האילן בפה"א יצא והיא נכונה דאתי' כסתם מתני' ואין לדחות גירסא זו ממה שמצינו לרבינו בפ"ד מהל' בכורים שפסק ביבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כר' יהודא דאיכא למימר דאע"ג דאמרי' מתני' ר' יהודה היא אינו מוכיח דהא בירושלמי איכא מ"ד הכי ואיכא מ"ד דמתני' דברי הכל היא ומאחר דאיכא מ"ד הכי נקטינן כסתם מתני' דהכא וכת"ק דבכורים ע"כ. איברא לא כדעת הכ"מ דמקיים נוסחא שמצא כתוב בהרמב"ם בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא דעת הרשב"א בחידושיו על ברכות שכתב בזה"ל מאן תנא וכו' א"ר נחמן ב"י ר' יהודה היא וקי"ל כוותיה מדסתם לן תנא כוותיה והרמב"ם פסק כרבנן ע"כ. הרי דהעיד הרשב"א בשם הרמב"ם דלא יצא וגם במ"ש דסמיך הרמב"ם על הירושלמי לא הבינותי שהרי הלכתא כתלמודא דידן כמו שכתבתי לעיל. וזהו כלל גדול בדינא וכן מבואר בכמה דוכתי ואחת מהנה תראה מפורש בכסף משנה פ"ד מהל' בכורים דין י"ב שהעתקתי לשונו מ"ו פ"א דבכורים ע"ש. ומכ"ש בענייני דהכא דגם בירושלמי איכא ר' חזקיה דתירץ הכי דמתני' ר' יהודה היא כסוגיא דילן. ואין חולק עליו אלא ר' יוסי ואין הכרע שם. מעתה עדיפא לומר דהילכתא כחזקיה דש"ס דילן הסכים על ידו. ולכאורה יש לקבוע מסמורת לנוסחת דלא יצא. חדא ממה דחזינן דאוקמי ר"נ בר יצחק למתני' כר' יהודה והיא ליחידאה וכמ"ש הכ"מ וכן הגהות מיי' שכתב ואע"ג וכו' שהעתקתי למעלה בכן מסתבר דאתא ר"נ ב"י ללמדינו דמתני' יחידאה. ובאם אין זה

לבדו כדאי. יש להביא ראיה ממה דקי"ל בכל דוכתא דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם ואפי' לדעת ר' יוחנן שכתבו תו' בשבת פ"א בשם ר"ש מוורדין ד"ה והאר"י וכו' דקים ליה להש"ס דר' יוחנן ס"ל דאפי' בתרי מסכתא [באחת מחלוקת ובאחת סתם] הלכה כסתם וכ"כ תוס' ביבמות מ"ב ד"ה סתם וכו' מטעמא משום דמסתמא אית לן למימר דמחלוקת ואח"כ סתם הוא ולא סתם ואח"כ מחלוקת דמסת' סתם לבסוף. דאין לנו לומר שסתם רבי קודם ושוב חזר ממה שפסק ע"ש. מ"מ הכא פשטא דמלתא דברכות נישנית תחלה דמאימתי קורין וכו' אקרא קאי ודחיקא טובא למאד לומר דמסכת בכורים נישנית קודם ברכות ומה גם בכורים לא היה נוהג בימי רבי ומה"ת היה שונה אותה קודם לברכות ק"ש וחברותי' דנוהג בכל יום. ועאכ"ו לדידן דלא קי"ל כר' יוחנן בהא וכמו שכתבו התוס' בשני מקומות הנ"ל דכל אמוראי פליגי בהאי עלי' דר' יוחנן וסבירא להו דסתם ואח"כ מחלוקת אפילו בתרי מסכתות לית הילכתא כסתם. ולפיכך נעלם ממני מ"ש התוס' והרא"ש דהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כוותיה וכו' מה תועלת יש בסתם זו הלא יש אח"כ מחלוקת בבכורים. ורציתי לומר דנהי דסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם עכ"פ מידי ספק לא יצא דדילמא נישנית המחלוקת קודם הסתם והוי הלכה כסתם. והלכך הכא גבי ברכות דקי"ל ספק ברכות להקל יש לנו להורות כסתם מתני' דיצא אמנם מלבד שאין לישנא דכתיבי התוס' והרא"ש סובלתו שהרי שפתותיהם ברור מללו דהל' כמותו דסתם לן תנא כוותיה ואם איתא לא הוי להם לכתוב הדבר בהחלט דהלכה כר"י דמשתמע מיניה דהלכתא כוותיה בבכורים דמביא וקורא והכא בברכות דיצא וזה אינו כדאמרן. ולא עוד דנפקותא רבא לדינא דאי אמרינן דלא פסקינן דבירך יצא רק מצד הספק שאמרנו הדין נותן דאין להקל רק דוקא באותו פרי [שגדל באילן שבירך עליו בפה"א] שבירך כבר יצא מספק ואצ"ל מחדש בורא פרי העץ. אבל להתיר לאכול שארי פירות האדמה על סמך אותה ברכה דהוי לכתחילה לא אמרינן דדילמא נישנית המחלוקת באחרונה והילכתא כרבנן דלא יצא ומסתימת כל הפוסקים שכתבו דיצא משמע שיצא על דרך וודאי משום דהלכה כר"י דעיקר אילן ארעא הוא ונהי דלכתחילה קבעו בורא פרי העץ דמבורר יותר מ"מ בבירך בורא פרי האדמה יצא נמי כמו שבירך ברכה כתקנה ויתבאר עוד יותר במה שכתב הטוש"ע א"ח ר"ס ר"ו בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פה"א בורא פרי העץ לא יצא הלכך אם הוא מסופק בפרי אם פה"ע או פה"א מברך בפה"א ע"כ מוכח דס"ל דיצא בודאי דאי מטעם ספק ברכות להקל קשה היאך לכתחלה בפרי שהוא נסתפק אם הוא פה"ע או פה"א יברך בפה"א דילמא הילכתא כרבנן ואינו יוצא כלל בברכת פה"א ואדרבה

עובר על לא תשא שמברך ברכה שאינו שייך לו אם הוא פרי האילן ודעת לנבון נקל דאין שום שייכות לענין זה לומר ספק ברכה להקל ולא יהיה תקנה בפרי שנסתפק אלא שיהיה לפניו פה"ע וגם פה"א כשיברך עליהן יכוין להוציא פרי שנסתפק הרי מכל זה נראה דס"ל להפוסקים דהלכתא כר"י בודאי ובהחלט והיא פליאה מאתי לקוצר דעתי מנ"ל לפסק כר"י ואי הוי מסתם מתני' דהכא הלא הוה אחרי' מחלוקת וחפשתי בספרי המפרשים שתחת ידי ה"ה מהרש"ל רש"א ומוהר"מ ולא מצאתי בהן שום הערה ועמדתי משתומם עד שבא החכם בעל אחות אשתי הרבני המופלא הקצין השלם בתורתו אמונתו מ"ו פיי"ש נר"ו ויגע ומצא והראה לפני ספר פ"י אשר התעורר להקשות במה שכתבתי למעלה דהלכתא כתלמוד בבלי ועוד כתב שם דהא דפסק דיצא היינו מצד ספק ברכות להקל ע"ש שמחתי שכוונתי בס"ד בקצת דברים לדעתו הגדול. אבל מה שהחזיק הגאון הנ"ל לומר דהא דיצא היינו מצד הספק. ואפי' אמרה יהושע וכו' לא נתחוורו אצלי עודי מחזיק בם מטעמים שבררתי בצדק דאי אפשר לומר הכי אחר עיון הדק היטב. ואחר כל הדברים נראה דנוסחת הרמב"ם שהיה לפני כ"מ קודם שמצא נוסחא אחרינא וכעדות הרשב"א שהרמב"ם כתב דלא יצא א"ש משום דהוי סתם ואח"כ מחלוקת וקי"ל ככל אמוראי דפליגי עלי' דר' יוחנן וס"ל דאין הלכה כסתם כלל אלא כמחלוקת וא"כ בכורים דהוי מחלוקת ר"י ות"ק נצבה וגם קמה ברור דהלכתא כת"ק וברירא לי כחמה דברכות נשנית קודם והלכך לית הלכתא כסתמא. ודע עוד בתוס' דהכא ד"ה יבש המעיין כתבו י"מ לכך מביא ואינו קורא מפני שאינו נראה כמשבח לקב"ה אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראוי' לפירות ע"כ. והנה לפי י"מ איכא למידק דלמה לא מתוקמי מתני' דבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה דיצא ככ"ע דגם הת"ק סבירא ליה דעיקר אילן ארעא הוא והא דאינו קורא היינו שנראה כקובל ולכן אציע לשון הירושלמי דמתני' בירך על פה"ע בפה"א יצא [דאילן נמי מאדמה יונק ר"א פערקאן] ר' חזקיה בשם ר' יעקב בר אחא דר' יהודה היא. דר"י עביד את האילנות כקשים [כמו הקש לשבולת כן אילן לפירותיו ולפיכך בירך על פירות האילן בפה"א יצא. ומילתא דר"י במס' בכורים אע"ג שנקצץ האילן מביא וקורא מן האדמה שהארץ היא עיקר לפירות והאילן אינו אלא כקש לשבולת רא"פ]. אמר ר' יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פרי האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ ע"כ הנה לא אתברר תירוצו של ר' יוסי דפירות אילן בכלל פרי האדמה ולמה מעכשיו אמר הת"ק גבי בכורים בנקצץ האילן דאינו קורא. ואפשר לפרש טעמיה משום דנראה כקובל ויתכן עוד לומר דזה שכתבו התוס' י"מ כו' דהא קשיא להו דאין מדרך המקשן לבדות טעמו ולפרוך. ובשביל זה סוגיא דהכא דשאיל מאן

תנא דעיקר אילן ארעא הוא דבר שאין רגילות בש"ס היא אלא דבקיצור הו"ל להקשות מאי טעמא כדרך הש"ס בשאר מקומות. ואשר ע"כ יראה דסתמ' דש"ס לא בעי' לשאול מ"ט משום שידע טעמיה דמילתא דדברי הכל היא דעיקר אילן ארעא היא. וגבי בכורים טעמא דת"ק כיש מפרשים שנראה כקובל. אמנם כולו מילתא מאן תנא וכו' הן הנה דברי רב נחמן מתחלה ועד סופו [עי' תוס' ב"מ כ"א ד"ה וכמה וכו'. דמפרשי סוגיא גמרא בדרך זה. ועי' עוד תוס' פסחים ל"ג ד"ה תתן. ותוס' יומא ע"ו ד"ה הני חמשה] דהכי ס"ל לרב נחמן דפליגי ת"ק ורבי יהודה בבכורים בהא וכתירוץ ראשונה של הירושלמי אבל סתמא דתלמודא דלא בעי מ"ט אמתני' דהכא דס"ל כתירוצו של ר' יוסי בירושלמי ודברי הכל היא ועפ"י הדברים האלה שפיר נוכל לומר כמ"ש הטוש"ע בפי' המסתפק. ויש בו כדי להוסיף דר"נ בעצמו דאמר ר' יהודה היא וכו' לא אתי לאפוקי דלא אתיא כת"ק אלא ר"ל לפי שמפרש ר"נ בעצמו בסמוך אהא דתנן במתני' על פה"א בפה"ע לא יצא פריך הש"ס פשיטא לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר חטה מין אילן היא דתניא אילן שאכל ממנו וכו' לזה הקדים דבעינן עיקר אילן ארעא הוא ומצינו נמי דר"י ס"ל הכי והלכך אצטריך בסיפא ועל פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא לשיטת ר' יהודה. ואגב אודיע שנשאלתי מכבר מבעל בת אחי אבי אשתי הרבני המופלא הג' מו"ה זנוויל נר"ו. בענין עץ שאכל אדם הראשון דפליגי הני תנאי בסוגיא דר"מ אמר גפן הוה ור' נחמיה אמר תאנה הוה לאיזה ענין פליגי מה דהוה הוה. השבתי לו דנ"מ להנודר לאכול פירות שאכל אדם הראשון ואחוי דוגמתו ממש בחגיגה ו' גבי ויזבחו זבחים שלמים פרים או דילמא אידי ואידי פרים ופריך למנ"מ. ומשני להאומר הרי עלי עולה כעולה שהקריבו ישראל במדבר [מה יביא פרים או כבשים. רש"י] ובענין מה דהוה הוה ע"ש תוס' חגיגה ו' סנהדרין ט"ו יומא ה'. ובזה יבא על נכון לפמ"ש רש"י בראשית ג' פ"ז ויתפרו וכו' מפני מה לא נתפרסם העץ שאכל ממנו שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ע"כ ולכאורה קשיא על התנאים הללו התורה מכסה והם מגלים וכעין זה איתא בשבת צ"ו עקיבא וכו' אם כדבריך התורה שכיסה וכו' אבל לפמ"ש אתיא שפיר בשלמא גבי מקושש לא נ"מ מידי אם הוא צלפחד או איש אחר אבל הכא דיש נפקותא לדינא ובענין צלפחד לא שייך להקשות מאי דהוה הוה משום מלת במדבר יתירא היא והארכתי במיני תרגימא בס"ד:

משנה ו

היו יושבין לאכול וכו'. במשב"ג וכן בירושלמי וברי"ף וברא"ש ליתא מלת לאכול וכן מוכח מתוס' מ"ב ד"ה הסבו וכו' וכן מפי' ר"ח. וי"מ שכתב הרא"ש ופי' דהאי גאון שכתב רבינו יונה ע"ש מוכח דלא גרס לאכול ועמ"ש בסמוך בפי' הר"ב:

הר"ב ד"ה **היו יושבים בלא הסיבה וסימן הוא וכו' שרגילים היו וכו' שהיו מסובים על מטות וכו'** ע"ש לשון הר"ב לקוח קצת מפירש"י על המשנה מ"ב שכתב בזה"ל היו יושבים בלא הסיבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה. כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסבה ע"כ. והרא"ש אחר שכתב פירש"י כתב ור"ח פי' היו יושבין לעסק אחר ונזדמן להן לאכול מברך כל אחד לעצמו אבל הסיבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולן. ויש מפרשים היו יושבים זה כאן וזה כאן שלא כסדר אכילה הסיבו שישבו סביבות השלחן כמו וישבו לאכול לחם דמתרגמינן ואסתחרו למיכל לחמא. ופירש"י עיקר דלכולהו קשה מתלמידי דרב ע"כ ופי' המעי"ט אהא שכתב הרא"ש דלכולהו קשה מתלמידי דרב. דלר"ח מתני' לא אצרכה אלא שלא היו יושבין לעסק אחר כ"א לאכול והם הרי אמרו ניזול וניכול כו' וכן ליש מפרשים שצריך שישבו כסד' הא אמרו ניכול לחמא אנהר דנק ע"כ. וז"ל רבינו יונה היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו כלומר אם אכלו בלא שום הזמנה אלא שהיו יושבים וכל אחד ואחד התחיל לאכול ולא הסכימו לאכול ביחד אינם מצטרפין וכו' ואם הסיבו אחד מברך לכולן. יש מפרשים הסיבו מלשון הסבה ור"ל כשהסבו ביחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע מצטרפין ואחד מברך לכולן ורבינו האי גאון פי' הסיבו מלשון סיבוב ור"ל כשישבו כולם סביב שזה מורה על הישיבה של קביעות דמתרגמינן וישבו לאכול לחם וכו' ע"כ. ולשון הרמב"ם בפ"א מה' ברכות דין י"ב. רבים שנתוועדו לאכול פת או לשתות וכו' אבל לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אעפ"י שהן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו ע"כ. גם הערוך ערך סב ד' כתב פירוש הסיבו ישבו סביבות הפת היו יושבין לעסק אחר ונזדמן להם לאכול כל אחד מברך לעצמו אבל הסיבו כלומר ישבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולם ע"כ. הנה כל הגדולים שלא פירשו כרש"י יחול עליהם השגה שכתב הרא"ש דלכולהו קשה מתלמידי דרב. ברם לקוצר השגתי אינני מבין כלל השגה ההיא דבלאו הכי טעמא בעי מה דוחקייהו דכל הני גדולים דנאדו מפירש"י הלא פשטא דמתני' אזלא כפירש"י ובפרט לשון הסיבה דנשנית בכל המקומות ומהם מבואר בפסחים צ"ט לא יאכל עד שיסב עוד שם ק"ח בן אצל אביו בעי הסיבה. וכן הלילה הזה כולנו מסובין וכיוצא בזה כולם

מפורשים הסיבה על המטה. אמנם כן ברור לסברת המקשן בסוגיא מ"ב דפריך אמתני' דתנן הסיבו אין לא הסיבו לא ורמינהו עשרה שהיו הולכים בדרך אעפ"י וכו' ישבו לאכול אעפ"י שכל אחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אעפ"י שלא הסיבו ע"כ אין שום מכחיש דמאן דרמי הכי הוה ס"ל פירושא כמו שפירש"י וכמו כל לשון הסיבו דתנן בכל מקום דהיינו על המטות והלכך פריך רומי' דברייתא אמתני'. אכן לפי האמת דמשני אהך רומי' אמר ר"נ בר יצחק כגון דאמרי ניזול וניכול לחמא בדוך פלן [במקום פלוני דקבעו להם מקום מתחילה בדבור ועצה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינו קביעות. רש"י] וז"ל הרא"ש ואוקימנא כגון דאמרי ניזול וניכול נהמא בדוכתא פלן שכך מנהג הולכי דרכים ע"כ. וכ"כ רבינו יונה. הרי דלמסקנת הש"ס מפיק הך לישנא הסיבה דתנן במשנה דהכא מכל שארי. וא"א לפרש הכא הסיבה על המטה. שהרי אפילו בקביעות בעלמא ואפי' באמירה לקבוע מקום סגי. והלכך אסברי' הגאונים ליתן פירושא למלת הסיבו דתנן הכא ר"ל כשהוסבו יחד כמו שדרך לעשות באכילת קבע וכו' או שהוא מלשון סיבוב כמ"ש רבינו יונה בשם הגדולים הנ"ל. אמור מעתה דתלמידי דרבא דלא ידעו מרומי' מתניתא ובריתא שפיר היו מפרשים כפירש"י אליביה דמקשה ורמינהו וכו' ופשיט להו ההוא סבא מכח רומי' כמבואר בסוגיא מ"ג. וע"כ פי' של הסיבו דתנן במשנה היינו מלשון סביב ולא על המטות. וכל מדה נכונה לומר דגם רש"י בפירושו במשנה לא פי' הכא אלא לסברת המקשה בתחלת הסוגיא ורמינהו וכו' אבל למסקנת ר"נ בר יצחק רש"י והגאונים בחד שיט' קיימו [וכבר נודע פעמים אין מספר דדרך רש"י לפרש כס"ד וכמו שהעיד התוי"ט כמה פעמים והראשון מזה תמצא מ"ב פ"ב דפיאה] ויעלה ג"כ על דרך זה מ"ש תוס' מ"ב ד"ה הסיבו אין לא הסיבו לא תימא אמאי מקשה מדיוקא תקשי ליה מרישא דקתני בהדיא היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא הו"א שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו לאכול אפילו בלא הסיבה נמי מהניא ע"כ. כוונתם דסברת המקשה היה דהך הסיבו פירושו כפירש"י דהיינו על המטות והלכך מדיוקא דסיפא פריך שפיר אבל מרישא לא מצי להקשות מידי דשפיר י"ל דברייתא איירי ישבו לאכול כדקתני להדיא בברייתא ישבו לאכול אע"פ שלא וכו'. לפיכך אחד מברך לכולם אבל במשנה דלא תני לאכול [וכמ"ש בס"ד בגרסת המשנה דמלת לאכול דנדפס לפנינו ליתא בירושלמי וכו' ע"ש] שפיר מיתוקמי שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה וכו'. והמעי"ט אחר שהעתיק דברי התוס' האלו אמאי מקשה מדיוקא וכו' וי"ל וכו' אפילו בלא הסיבה נמי מהני ע"כ. כתב בזה"ל ולפי' ר"ח דאה"נ דמתני' הכי מפרשי צ"ל

דאי מרישא ה"א היו יושבין זה כאן וזה כאן כו' כפי' היש מפרשים ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו של גדול דאי ס"ל להמעי"ט דגם ר"ח בהך דהסיבה מפרש כפירש"י דהיינו על המטות ורק ברישא מפרש ר"ח דלא כרש"י. א"כ בפשיטות אתי שפיר דלא מקשה הש"ס מרישא באשר כי כן הוא האמת דרישא איירי שישבו לעסק אחר [ולחנם דחק לתרץ דה"א ברישא כפי' היש אומרים] ותו דאי אפשר לומר דר"ח מפרש בסיפא כפירש"י דא"כ תיקשי רישא לסיפא דברישא תני דישבו והיינו לעסק אחר ולא לאכול מוכח דאם ישבו לאכול ולא לעסק אחר הוי קביעות ממש ואחד מברך לכולם. ואם יהיה מה דתנן בסיפא כפירש"י. הוה רישא וסיפא סותרים זה את זה וכן שפתי הרא"ש והערוך ברור מללו בפי' ר"ח אבל הסיבו כלומר ישבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולם. ואם כה יאמר המעי"ט דר"ח פי' הסיבה כמ"ש הרא"ש בשמו וכדעת הערוך א"כ לפי סברתו נשאר קושיא דיליה במקומו דלשיטת ר"ח ותו' דהא כבר איתותב פירוש ר"ח מהשגת הרא"ש כמ"ש לעיל בשמו ובשם המעי"ט. אמנם לפי מ"ש דר"ח ורב האי גאון וסייעתם עיקר פירושם לפי מסקנת רב נחמן בר יצחק וההוא סברא דמכח רומיא מתני' ובריית מוכיח דאין פירושו של הסיבו דתנן במשנה כמו שאר הסיבו דתנן בכל מקום. אלא מלשון סביב והכל כדאמרן. אתי הכל שפיר ובהפלאה שבערכין הארכתי עוד בס"ד:

משנה ח

במשנה **אכל ענבים תאנים ורמונים** כ"א במשב"ג ואזדא לה דיוקא של התוי"ט ד"ה תאנים וכו' ומ"ש התוי"ט וכן במ"ו פ"ה דמעשרות ע"כ. ה"ל לאתויי מהמוקדם מ"ב פ"א דמעשרות. ודע דגם ביבמות פט"ו מ"ב כתובות פ"ח מ"ה נדרים פ"ח מ"ג נשנית על דרך זו:

ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וכו' ע"ש. במשנה שבגמרא מ"ד. וכן בפיסקא מ"ה ליתא ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן. וכ"א ברש"י מ"ה ד"ה מאי עמא דבר וכו' וכן במשנה בסדר הירושלמי ר' יהודה בורא נפשות רבות וחסרונן. ודע עוד בעירובין י"ד. הועתק משנה זו ר"ט אומר בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת ע"כ. ומעתה תראה כי במשנה שלפנינו במשניות חסר מלת וחסרונן. ולמען כי אין מחסור ליראיו וחסרון נוכל לתקן בנוסח הברכה שכתב המג"א סי' ר"ז בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים. וכן הוא בכתבי' לומר שבראת לנוכח חי העולמים הח' נקודה בציר"י וכו'. ועמ"ש יש סדר למשנה סוף תמיד חידוש שלא גילה המ"א ר"ז זה לעיל סי' נ"א גבי ברוך שאמר וסי' נ"ד גבי ישתבח ונטר עד סי' ר"ז [ואני בתוך פירושי המחזור שלי תקנתי כך בשני המקומות

הללו שהזכיר התוי"ט להדיא] ודע ברש"י שהעתקתי לעיל כתב שברא וכן במכילתין ל"ז כתבו תוס' בזה"ל בנ"ר וחסרונ' כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם להחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהם ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים. ועתה תחזה כי כל הפי' שכתב הר"ב בפי' הברכה בנ"ר וכו' לקוחים הם מתו'. רק מה שנראה מהר"ב כ"מ החליט לפסוק כירושלמי. אכן כתבו רוב הפוסקים וקי"ל הכי כמבואר בב"י ושו"ע והאחרונים לסיים ברוך חי העולמים ודלא כירושלמי וכן כתב הרא"ש. נוסח ברכת בנ"ר שברא וכן בספרי רוב קדושים ראיתי נוסח שברא. מ"מ לא מפיהן אנו חיי' אלא מפי הכתבים לומר שבראת לנוכח כמו שהעיד המג"א דאולי בכל הספרים נדפס שברא בטעות. אבל בכתבים איתא להדיא לומר שבראת לנוכח. אמנם במלת וחסרונם שכתב המג"א דע כי ברוב גדולים ככולם אשר העתקתי למעלה ואשר לא העתקתי ראיתי שכתבו וחסרונן בסיום הנו"ן וכן נכון כי לכל הפרושים שכתבו תוס' והרא"ש והטור והר"ב מלת וחסרונן קאי על נפשות רבות שבלשון נקבה נאמרה ושמחתי באורי נראה אור כי מצאתי ראיתי כוונתי אל האמת שכתב כך הגדול בעל אור חדש דף ל"ז. וכן איתא בטור סי' ר"ז ונכון כי נפשות לשון נקבות רבות ולא גרסי' וחסרונם. על כל מה שברא להחיות בהם כן הנכון ולא בהן כי לא קאי על הנפשות רק על דברים או פירות שנבראו מדבר. ופרי לשון זכר. או דקאי אברא ובריאה לשון נקבה. וכן איתא בטור סי' כ"ו ואתה תבחר ולא אני. אבל הראשון נמצא בכמה פוסקים ע"כ. הנה בעל אור חדש לא מסר הבחירה לזולתו אלא במלת בהם. כי זה תלוי בשני הפרושים שכתב הטור וכבר כתב הב"י דפי' הראשון נראה עיקר ע"ש. אבל מלת וחסרונן בנו"ן ולא וחסרונם במ"ם זה נשאר בהחלט לומר כך. ואתן תודע עוד מ"ש הגדול אור חדש שם בשם כמה גדולים ובתוכם התוי"ט שצריך לסיים ברוך חי העולמים בציי"רי ועל הרב בס' עמק המלך אשר כתב לומר חי בפת"ח תמה למאד וכתב עליו כי מקובל היה ולא מדקדק והאריך בראיות להוכיח במישור דעת התוי"ט לומר חי בציר"י ע"ש. ובכן תדע עמ"ש האלי' רבה סי' נ"ד וסי' ר"ז ששמע מאדם נאמן שתוי"ט חזר מזה. לא נראה כך מעדותו של אור חדש. אף המדקדק המפורסם מהרז"ה ז"ל קרא תגר ואמר כי לא חזר התוי"ט ומצדיק את הצדיק לומ' דוקא חי בציר"י. אמנם תמה אני על מהרז"ה ז"ל שבנוסחו שהדפיס וחסרונם ולא חלי ולא מרגיש שזהו נגד דקדוק הלשון אלא שצריך לומר וחסרונן בנו"ן כמו שכתבתי למעלה. וכזה ראה וקדש. בכל האמור בס' או"ח:

פרק ז

משנה ב

תוי"ט ד"ה **עד כזית כדמפרש אביי וכו' ופסק הר"ב וכן הלכה אע"ג דהוי סתם דלעיל וכו' הכא אשכחן ר' יוחנן דס"ל בכזית כדאי'** [**בתוספתא צ"ל**] **בתוס'** [ותמצא בתוס' מ"ט ד"ה ר"מ] ומה שהאריך הר"ב לכתוב ולא כר' יהודה דאמר כביצה משום וכו' ואשמעינן הר"ב דלא ס"ל למוחלפת וכו' וכמ"ש שם בס"ד ואמנם בפסחים לא ביאר התוי"ט שום דבר אלא מראה מקום היא לו לעיין הכא ולכן אפשר דצ"ל כמ"ש שם הר"ב. כי בפי' הר"ב בפסחים תמצא שדבריו עולים אחר תירוצו של אביי דהתם בסברא פליגי ע"ש. הנה עדיין לא נתברר דמאי נ"מ אי ס"ל להר"ב דמוחלפת או לאו. תיתי מה תיתי הוי סגי ליה להר"ב בהא שכתב דהלכה בכזית ושוב אין נפקותא יוצאת אי קי"ל כאוקמתי' דר' יוחנן או כדעת אביי. וז"ל תו' מ"ט ד"ה ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה וכו' וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יוד' בכזית ור"מ ור"י הלכה כר"י וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ ובכזית אע"ג דבעלמא ר"מ ור"י הלכה כר"י בהא הלכה כר"מ דהא קים ליה ר' יוחנן בשיטתיה לעיל דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות ע"כ. וז"ל המהרש"א תוס' ד"ה ר"מ סבר וכו'. דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר"י בכזית כו'. קצת קשה מהיכא פסיקא להו דמוחלפת השיטה הך דהכא לענין זימן ואימא הך דהתם וכן מי שיצא מירושלים וכו' הוא מחליף ודו"ק. הנה בהא דפסיקא להו לתוס' דר' יוחנן מחליף מתני' דהכא בברכות קצת נראה מבואר מהא דחזינן דר' יוחנן הוא דאמר לעיל עד שיאכל כזית דגן עדיפא וודאי לומר דר' יוחנן פסק כר' יודא דהא ר' יוחנן בעצמו מסר הך כללא בעירובין מ"ו ר"מ ור"י הלכה כר"י וא"כ סתמא כפירושו דהא דאמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה היינו מתני' דהכא. ברם אי קשי' לי הא קשיא לי זה שכתבו תוס' וגם לאביי דלא מחליף וכו' הרי דנחית תוס' עכשיו אי אמרינן דלא קי"ל כהא דמוחלפת כתירוצו של ר' יוחנן אלא כאוקמתי' דאביי דבקראי פליגי וא"כ מה זה שכתבו תוס' מעכשיו דהלכה כר"מ דר' יוחנן אמר לעיל דאינו מוציא וכו' עד שיאכל כזית דגן מאי ראיה היא זו דודאי ר' יוחנן דאמר לעיל כזית דגן שפיר אזיל לשיטתיה דמחליף הכא במתני' וס"ל לר' יודא כזית אבל לדידן דקיימינן עכשיו כתירוצו של אביי דלא תיפוך וס"ל לר' יהודא כביצה יהיה הלכה כר' יהודא נגד ר"מ גם ראיה אחרונה שכתבו תו' וכן לעיל גבי שאכל כזית מליח וכו' ולא נמצא דבר זה אלא לעיל ל"ח. דאמר

ר"ח ב"א אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף. צריך ביאור דר' יוחנן ודאי אזיל לשיטתי' דהכא דתירץ מוחלפת משא"כ לאביי דעסקי ביה תוס' עכשיו דר"מ ס"ל בכזית ור' יהודא ס"ל כביצה כמו שהם סדורים במשנה דהכא אין לזוז מהכלל דר"מ ור"י הלכה כר"י כמו דקי"ל בכל מקום וגם ר' יוחנן לולא דמתרץ מוחלפת ודאי דהוי ס"ל בכביצה אלא משום תירוצו דמוחלפת שפיר אזיל כהלכתא דר' יהודא בכזית. גם הלום ראיתי הרא"ש כתב בזה"ל עד כמה וכו' בגמ' קאמר דבקראי פליגי וכו' ונראה דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו וכו' ונראה דהלכה כר"מ דאמר בכזית אע"ג דקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י הכא קים לי' ר' יוחנן בשיטתי' דר"מ דאכל כזית ומברך עליו תחלה וסוף ואמר לעיל אינו מוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן [ועוד] ר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכן פסק הר"ח וה"ג ושאלתות דהלכה כר"מ דאמר בכזית וכו' ע"כ. וקצת בדוחק נוכל להולמתו שלא יקשה עליו כמו שהקשיתי לעיל ולומר דכל דברי הרא"ש עולים לדעת ר' יוחנן דמעשה רב וגם אמר מוחלפת ועיינתי במעי"ט וז"ל ד"ה הכי גרסי' ועוד ר' יוחנן וכו' אבל קשה דמאי ראיה מר' יוחנן כיון שאביי נחלק עליו וקי"ל דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך ונ"ל לתרץ דאביי לא אתי אלא לתרץ שלא נצטרך לחלוף השיטה אלא אפילו לא נחליף לא קשיא אבל מכל מקום לר' יוחנן נשמע שאמר מוחלפת השיטה שלפי שהיה קרוב לחיבור המשניות שהרי היה לומד לפני רבי המחבר המשנה קרוב הדבר שמדרך קבלתו הוא שאמר מוחלפת השיטה ואביי לא נחלק על ר' יוחנן אלא לרווחא דמילתא מתרץ ולהגדיל תורה ע"כ. ועתה אמרתי היטב מדברים אלו לכוין גם דעת התוס' במקצת ולומר דכוונתם במ"ש וגם לאביי דלא מחליף וכו' נראה דהלכה כר"מ כלומר כר"מ דאיתא לפנינו במשנה בכזית וכו' כלומר דגם אביי לא אמר אלא לרווחא דמלתא אבל ודאי לפום קושטא דמילתא אינו חולק על ר' יוחנן שהיה מקובל כך דמוחלפת השיטה איברא כדי דלא נימא אכתי הא גופו מנ"ל דר' יוחנן מחליף משנה דהכא להכי סיים תוס' דהא קים ליה לר' יוחנן בשיטתיה לעיל וכו' כזית דגן וכו' הרי דמחליף שיטה דהכא ועד אשמע ישוב יותר נכון יספיקו דברים הללו בגדר הדחוק:

עכ"פ הסכמת גדולים האלו בכזית וכן דעת הרמב"ם וכן בטור או"ח סי' קפ"ד כתב בזה"ל ושיעור אכילה לברך עליו ברהמ"ז בכזית כר"מ אע"ג דרבי יהודא פליג עליו ואומר כביצה וקי"ל בכל דוכתי הלכה כר"י נגד ר"מ בהא הלכה כר"מ דרבי יוחנן קאי בשיטתיה וכפי' ר"ח וה"ג ע"כ [והנה על הטור לא לדבר דאיכא למידק כדאמרן אלא עוד זאת נעלם לקוצר דעתי קצת סתירת הוכחתו דהכא נגד מ"ש בעצמו לקמן ססי'

קצ"ו בזה"ל עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה וקי"ל בכזית כת"ק ע"כ. הרי דלא רצה שם לומר טעמא דרבי יוחנן אלא מטעמא דהלכה כת"ק. ובאמת גם הרי"ף כתב והלכתא כת"ק ע"כ. והנה תוס' והרא"ש שלא כתבו טעם זה דקי"ל בכזית כת"ק אולי דרצונם להוכיח הכי אפילו לדעת רב צמח גאון שהעתקתי מ"ב פ"ב דפיאה דסתם מתני' ר"מ והיכי דפליג ר' יהודה הילכתא כר' יהודה דפליג את"ק ע"ש. אבל הטור שכתב בחדא מילתא שינוי טעמים צ"ע] וגם כולם כאחד עונים ואומרים דאפילו לאביי דבקראי פליגי מ"מ שיעורו דכזית לר"מ וכביצה לר' יהודה אינו אלא מדרבנן דרך אסמכתא בעלמא אבל מדאורייתא אינו מברך אלא כשאכל כדי שביעה גמורה והוכיחו הכא מגמרא ומסברא ע"ש. אכן הלבוש יהר לחלוק דשיעור כזית אינו אלא מדרבנן אבל כביצה הוי שיעור שביעה מדאורייתא. וז"ל סס"י קפ"ד ושיעור אכילה לברך עליו בהמ"ז הוא בכזית דהיינו שאם אכל כזית פת חייב לברך עליו בהמ"ז והיינו דוקא מדרבנן דמן התורה אינו חייב אלא כשאכל כדי שביעה והוא כביצה אלא שחז"ל אסמכוה מדכתיב בלשון אכילה וסתם אכילה הל"מ הוא שהוא בכזית ולפיכך אמרו חז"ל שמוציא אפילו מי שאכל שיעור שביעה שהוא חייב מן התורה כיון דאסמכיה אקרא אבל הכא דכתיב ג"כ ושבעת ש"מ דמדאורייתא אין חייבין אלא כשאכל כדי שביעה דכתיב ושבעת וברכת עכ"ל הלבוש. ואע"ג שהמג"א סקי"א כתב ד"ה בכזית ומדאורייתא בעינן דוקא שאכל ושבע ממש דלא כע"ת ולבוש דוק ותשכח ע"כ מ"מ ראיתי הא"ר מחזיק בכנף מעילו שכתב בסק"ט דעת הרא"ה בס' החינוך ועוד איזה מהגדולים שהסכימו כסברת הלבוש דבכזית חייב מדרבנן ובכביצה חייב מדאורייתא ע"ש. אמור מעתה פוק וחזי כמה נפיש חילי דאילנא רברבי זה שהוכרח הר"ב ונתן טעמא בכפילא לכתוב עד כזית וכן הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה ע"כ. דאילו כתב רק וכן הלכה ה"א דהלכה בכזית שחייב לברך מדרבנן וכר' מאיר. ומ"מ הדין ג"כ מדאורייתא כביצה כר"י דדריש ושבעת כביצה [וכמ"ש בשם הלבוש וסיעתו ויש נפקותא רבא בספק אם בירך בהמ"ז דאם חייב מדאורייתא צריך לברך כדין כל ספק דאורייתא כמבואר בטוש"ע סי' קפ"ד ועי' מג"א סק"ח] אמטו להכי סיים הר"ב ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה כלומר דקים לן דכל עיקר חיובא בכזית ומכזית ולמעלה עד שיאכל שביעה גמורה ממש דין אחד להם וכמ"ש המג"א ואגב אודיע למאן דלא ידע שנשאלתי מתורני אחד דבמתני' דקתני עד כזית ולא נזכר דברי ר' מאיר כלל והאיך תפשו הש"ס במוחלט להקשות למימרא דר"מ חשיב ליה כזית והראיתי לו סוגיא דפסחים י"א ומ"ש רש"י שם ד"ה דרבנן אדרבנן וכו' דגזר ר' מאיר דהוא מבני פלוגתא וכו' ע"ש ור"ל דחכמים דפליגי על ר' יהודה יחשב נמי בתוכם

ר"מ בר פלוגת' דר' יהודה בכל מקום ובזה ינוח דעת הרי"ף והטור סוף סי' קצ"ו וכן רשב"א בחידושיו דהלכתא בכזית וכת"ק אע"ג דבגמרא אמרינן דהוא דעת ר"מ משום דסוגי' ודאי אזלי שפיר לפי שהיה ר"מ נמי בכלל רבים וסתם רבי בדברי הת"ק הארכתי בזה בס"ד במקום אחר. אמנם ראיתי ראוי לעמוד על מ"ש הגדולים שהעתקתי למעלה דלתירוצו של ר' יוחנן הוי ודאי הילכתא כר' יהודה דר"מ ור"י הלכה כר"י וכתבתי למעלה דהיינו לדעת רב צמח גאון אבל מ"מ צריך ביאור דהנה לפי הסוגיא למימרא דר"מ חשיב ליה כזית ור"י חשיב ליה כביצה הא איפכא שמעינן להו דתנן וכן מי שיצא וכו'. הנה סובב והולך להקשות ר"מ דהכא דחשיב לי' כזית והתם גבי בשר קודש וחמץ חשיב לי' כביצה דוקא וכן מקשה ר' יהודה דהכא חשיב לי' כביצה דוקא והתם לענין חזרה חשיב ליה אפילו כזית וע"ז משני ר' יוחנן מוחלפת השיטה והיינו דר"מ חשיב לי' בכל מקום כביצה דוקא ור"י חשיב לי' בכל מקום אפילו כזית והנה לפי המוסד הזה נעלם ממני היאך החליטו הגאונים דהלכתא בכזית לפי דר"י ס"ל הכי והילכתא כוותיה נגד ר' מאיר הלא במשנה דפסחים שם פליגי חכמים על ר' מאיר ועל ר' יהודה כדתנן התם וחכמים אומרים בשר קודש בכזית [ומשום חומרא דקדשים חוזר אף על כזית הר"ב] וחמץ בכביצה [חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה והלכה כחכמים הר"ב]. וכן קי"ל בטוש"ע או"ח סי' תמ"ד ס"ז וכן פסק הרמב"ם פ"ג מהל' חמץ דין ט' ואין לחלק בזה דודאי הלכה כחכמים חדא דרבים נינהו וגם הלכה כדברי המכריע ומעתה מה הועיל בזה לדעת ר' יהודה דחשיב לי' כזית הרי אפילו ר' יוחנן לתירוצו לא אהני מעשיו אלא שלא יהיו ר"מ ור"י דהכא סותרים דבריהם מה שאמרו במשנה דפסחים אבל לענין הלכתא במשנה דהתם נראה ודאי דהלכתא כרבנן. וא"כ אף למאי דאסברי' המעי"ט לדברי הרא"ש דר' יוחנן היה מקובל מפי רב דמוחלפת אפ"ה י"ל דמזמנין בכביצה דביצה חשיב ליה כדעת חכמים במשנה דפסחים. ולא נשאר לראי' דר' יוחנן פסק כזית אלא ממה שכתבו תוס'. וגם הרא"ש בתחלת דבריו מהא דאמר ר' יוחנן אינו מוציא וכו' עד שיאכל כזית דגן ומהא דאני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף והשתא דאתינן להכא יש לחקור מ"ט דר' יוחנן עצמו דפסק בכזית ואי משום דס"ל לשיטתי' דמוחלפת כר' יהודה וחשיב ליה כזית. קשיא הך דאמרן דחכמים במשנה דפסחים דפליגי. ובדרך חידוד קצת נ"ל דגם ר' יוחנן ס"ל דבקראי פליגי. ולא אמר מוחלפת השיטה אלא כדי לגלות האמת כפי הקבלה שבידו מהמחבר המשנה. ולא כשעלתה על דעת המקשה מטעם דמר חשיב לי' כזית ומר חשיב לי' כביצה. אלא מטעמי' דקרא דרשו ר' מאיר ור' יהודה הכי. המורם מן התודע כיוצא בהם תדע דז"ש

התוי"ט אע"ג דהוי סתם דלעיל והשמש שאכל כזית ואח"כ מחלוקת וכו' לא נזכרו בתוס' ולא באחד מן המפרשים ולכאורה הדין עמהם דבשביל סתם ואח"כ מחלוקת אפילו בלא הא דר' יוחנן נמי מצינו למימר דהלכתא כת"ק דהכא דאמר עד כזית וכבר כתב התוי"ט בכמה דוכתי דזה דקי"ל סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם. לאו למימר דהלכה דוקא נגד הסתם אלא הכל לפי הענין דאם יש במחלוקת שאחר הסתם רבים נגד היחיד פסקינן כרבים. וא"כ הכא נמי הילכתא כת"ק:

פרק ח

משנה ה

הר"ב ד"ה **בש"א שברא מאור האש. שברא דמשמע לשעבר. ולא ברא דמשמע להבא וכו'** ע"ש בסוגיא נ"ב: פיסקא בש"א שברא כו' אמר רבא בברא כו"ע לא פליגי דברא משמע [לשעבר ויפה לאמרו שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו לפי שבמ"ש נברא כדאיתא בפסחים נ"ד רש"י]. כי פליגי בבורא ב"ש סברי בורא [דבר שהוא בורא תמיד והא לא שייכי הכא שהרי כבר נברא] דעתיד למברא וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע. מתיב רב יוסף יוצר אור ובורא חושך (ישעיהו מ"ה:ז') יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד':י"ג) בורא השמים ונוטיהם (ישעיהו מ"ב:ה') אלא אמר רב יוסף בברא ובורא כעל"פ דברא משמע כי פליגי במאור ובמאורי דב"ש סברי חדא נהורא איכא בנורא וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא תניא נ"ה א"ל ב"ה לב"ש הרבה מאורות יש באור העתקתי הסוגיא בציון מקומות הפסוקים כי בתורה אור לא נדפס כהוגן. ומצוה למי שיש יכולת בידו לומר טעמו של רב יוסף דדילג מנביא לנביא וגם בנביא אחד הקדים המאוחר והאחיר המוקדם כאשר תמצא בהציון אשר שמתי לפניך מעתה פי' הר"ב צ"ע שפי' נגד מסקנת רב יוסף וקראי מסייע ליה לרב יוסף ואיתותב רבא. וגם תמיהני על תוי"ט שכתב ד"ה בורא כתב הר"ב משמע נמי לשעבר וכו' הלא לזה גם ב"ש מודים לב"ה ובפ"ב מ"ב דפיאה ובשאר דוכתי החליט התוי"ט דלא יתכן שהר"ב יפרש לפום ס"ד דגמרא אלא שיחויב לפרש כפי מסקנת הש"ס. מכ"ש הכא דאי אפשר לפרש כך בתר דאיתותב הך סברא דרבא מכל הני קראי דמייתי רב יוסף. ולפום רהיטא להקל אמרתי לפמ"ש בס"ד בתכ"ש דמה דאי' לפנינו אמר רבא בברא וכו' אולי צ"ל רבה והטעם דלא מצינו שיקדים הש"ס מימרא דרבא לרב יוסף שהיה רבו כנודע בכמה דוכתי וגם לא מצינו שיקשה רב יוסף לרבא תלמידו בלשון מתיב ר"י ואשר ע"כ אם היה הגרסא אמר רבה לפני הר"ב יש לומר דרצה הר"ב לפרש אליבא דרבה דהלכתא כוותי' לגבי רב יוסף

בכל מקום. איברא דחיקא מילתא טובא ואין מתקבל על הלב. וכי אתי הלכתא ומפיק לקראי ובאין ספק קבלה רבה מיניה דרב יוסף בתר דשמעי' להנך קראי וגם תנ"ה דמייתי הש"ס סייעתא לר"י אין לזוז מיניה. והוי יודע דלשון הר"ב ד"ה וב"ה אומרים בורא נמי משמע לשעבר. ברם התוי"ט העתיקו בורא כתב הר"ב משמע נמי לשעבר וכ'. השכיל התוי"ט להקדים מלת משמע קודם נמי. דלפי משמעות לשון הר"ב שהקדים מלת נמי קודם למלת משמע יורה כאילו בורא דוקא לשעבר לב"ה כמו ברא לב"ש דאין לו מובן אחר כי אם ברא לשעבר ואין זה האמת כי מצינו בורא על העתיד ישעיה ס"ה פי"ז עי' שם פי"ח אשר אני בורא כי הנני בורא וגו' וכל הנך על העתיד כפירש"י שם. לכן שפתי צדק ידעון רצון ותיקן התוי"ט בהעתיקו בורא משמע נמי לשעבר כלומר לאפוקי מב"ש דסברי דבורא רק דעתיד למברא פירושו. אבל ב"ה סברי דבורא משמע לעתיד ומשמע נמי לשעבר. וזה ברור גם למסקנת רב יוסף בברא ובורא כעל"פ דברא משמע. ולא נקט נמי משמע. משום ברא דנקט בהך כללא. ובברא לא שייך למנקט מלת נמי. דאין לו אלא חדא פירושו לשעבר. אבל ודאי יודה רב יוסף דבורא להבא נמי משמע כדמוכח מפסוקי' שכתבתי לעיל. ומשמע נמי לשעבר כדמוכח מהפסוקים דמייתי רב יוסף יוצר אור ובורא חשך וכו' וישמע חכם ויוסיף לקח במ"ש התוי"ט עוד בזה"ל וכתבו תוס' ונימא ברא דלפי פשוטו דלשעבר משמע וי"ל דלשון קרא עדיף ע"כ וסיים התוי"ט פי' על זה דכתיב בורא חשך בורא רוח בורא השמים כדמייתי להו בגמרא עכ"ל התוי"ט. אמנם לפנינו בתוס' זה לשונם ד"ה בברא כעל"פ וא"ת הואיל ול"פ בלשון ברא אמאי אומר בורא וי"ל דלשון קרא עדיף ע"כ וכתב המהרש"א על תירוצם של תוס' קצת קשה דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דהא לישנא דקרא דא"כ תקשי לב"ש כדפריך רב יוסף וק"ל. הנה המהרש"א הניח זה בקושיא לפי שסבר דראשי תיבות של ול"פ היינו ולא פליגי. אמור מעתה דתוס' מקשו זה למסקנת רב יוסף הואיל ולפי פשוטו ר"ל ע"פ דקדוק לה"ק וכן שגור בפי כל דברא פירושו לשעבר ואין לברא מובן אחר כי אם לשעבר לבד כמו שכתבתי לעיל אבל בורא סובל משמעות שניהם לשעבר וגם להבא כמבואר למעלה וא"כ אמאי אמר בורא מוטב לומר ברא דמשמע לפי פשוטו לשעבר. ועל זה תירצו תוס' דלשון קרא עדיף וכמו שפי' התוי"ט דכתיב בורא חשך וכו' כדמייתו להו בגמרא ואל תקשה לפי פירושי בתוס' דכתבו זה למסקנת רב יוסף. דחסר בתחלת דבריהם לציין בברא ובורא כעל"פ. אך כמה פעמים מצינו קיצור דברים בהתחלת הדיבור ואין בזה די השגה. ואי קשיא לי הא קשיא לי בזה שכתבו תוס' לשון קרא עדיף הלא גם ברא לישנא דקרא הוא. זכר ונקבה ברא אותם. אשר ברא אלקים לעשות. למן היום אשר ברא (דברים

ד' ל"ב) וראו מי ברא אלה (ישעיה מ' כ"ו) כי ברא ה' חדשה (ירמיה ל"א כ"ב) וא"כ קושי' התוספות במקומה עומדת. והנה המהרש"א וסמיכת חכמים שהם עסוקים בדברי תוס' אלו. ולא הערו מזה כלום לא ידעתי מה היה להם דברים פשוטיים בישוב על זה שהרי גם ברא כתובה בתורה והנביאים. וצ"ע ואם מצד ההכרח אשר לא יגונה רציתי לומר על צד הדחוק דבורא לישנא דקרא יוצר אור ובורא חשך אע"ג דבקרא פירושו על אור היום וחשכת לילה אפ"ה על אור הנה אומר בורא שהוא להאיר מפני החשך ולחשך קרא אור אכן לפמ"ש התוי"ט בכוונת תוס' דכתיב בורא רוח בורא השמים. גם הדוחק הלז אי אפשר לאמרו ומצוה ביד כל אדם לפרוק על נכון ולבארו. ומה שיש לשום עין על ההפרש הנוסח שבין ב"ש דאמר שברא והוי השי"ן לתשלום אשר והיינו אשר ברא. וכמו שכחו וגבורתו מלא עולם. שעשה נסים. שעקר עבודת כוכבים מארצנו וכדומה אבל ב"ה אמרו בורא וכן בכל הברכות דאמרינן בורא לא מצינו תוספת השי"ן. ויש לדבר בם במקום אחר בס"ד. ואגב אודיע חידוש דין שלא ראיתי עדיין בין ראשונים ואחרונים את הדבר דתניא בדר' אליעזר פרק עשרים בזה"ל בין השמשות של [מוצאי] שבת היה אדם הראשון יושב ומהרהר וכו' נשתלח לו עמוד של אש להאיר לו וכו' ופשט ידיו לאור האש וברך בורא מאורי האש וכו' ר' יונה אומר כיצד חייב אדם לברך על כוס של יין לאור האש ואומר ברוך בורא מאורי האש וכשמחזירין ידו מן האש אומר ברוך המבדיל בין קדש לחול ואם אין לו יין פושט את ידיו לאור האש ומסתכל בצפורניו שהם לבנות מן הגוף ואומר ברוך בורא מאורי האש וכיון שהרחיק ידו מן האש אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו אש פושט את ידו לאור הכוכבים שהן של אש ויסתכל בצפורניו שהן לבנות מן הגוף ואומר ברוך בורא מאורי האש ואם נתקדרו השמים תולה אבן מן הארץ וכו'. והנה הטור או"ח בסי' רצ"ח כתב ונוהגין להסתכל בצפרנים וכן איתא בדר"א וסמך מהא דתנן וכו' חידוש שלא הזכיר גם את זה דאית' בפירקא דר"א דאם אין לו אש שמברך על הכוכבים גם במ"ש הטור ריש הסימן מברך על הנר בורא מאורי האש אם יש לו ואין צריך לחזור אחריו וכו' הוי לי' להטור לכתוב דעכ"פ לאור הכוכבים יברך אם אין לו נר. ודחיקא לומר דלפי מה דקי"ל דאין צריך לחזור אחריו ע"פ סוגיא דברכות י"ג אין מחזירין על האור ע"ש דאין צריך לחזור אחר הכוכבים. שהרי ברור דאין בזה טורח כלל. כשהכוכבים מאירים להסתכל בהם ואין מי שיכחיש שהדלקת הנר לצורך ברכה זו היא מרובה בטרחא יותר מזה. ובשלמא שלא כתב לזה דאיתא בפדר"א דאם נתקדרו השמים תולה אבן מן הארץ וכו' כלומר שמוציא אש מן האבנים דמברכין עליו במוצאי שבת כמבואר פסחים נ"ד וכה"ג טוש"ע סי' הנ"ל

יש ליישב משום דטורח רב איכא ואנן קי"ל כרב וכר' זירא בסוגיא דברכות י"ג. דאין מחזירין על האור. אבל השמטה זו דאם לא נתקדרו השמים דצריך לברך על הכוכבים לא ידעתי למה השמיטו גם מגמרא דילן פסחים ב' דאמרי' הא קמ"ל דאור דכוכבים נמי אור הוא דתנן [צ"ל דתניא] הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים ע"כ חזינן להדיא דכוכבים מיקרי אור. והוי יודע דבשנים קדמוניות הייתי תמה על שלא נזכר דין דהנודר מן האור שאסור באורן של כוכבים באחד מן הפוסקים. ורציתי לומר בדרך חידוד דכל תירוצו של סוגיא דפסחים דנ"מ לנודר מן האור היינו לפי הס"ד דמאן דאמר נגהי נגהי ממש. אבל לפי המסקנא שם ג' דלכו"ע אור אורתא הוא אין הכרח לזה וכוונת הפסוק הללוהו כל כוכבי אור היינו ממש אור אורתא היא. ואחר שימת עין בסוגיא תראה דברים נכונים הם לאמרם. ואפ"ה לתועלת לא הועיל שהרי עכ"פ ממאי דתניא להדיא דהנודר מן האור אסור באורן של כוכבים לא ה"ל לפוסקים להשמיט דבר זה מן הלכה ומצוה לפרוק. הדרן לקמייתא דמאי דאיתא לפנינו פדר"א פושט ידו לאור כוכבים וכו' ואומר בורא מאורי האש לכאורה נראה דצ"ל בורא מאור האש. דנהי כשמברך על אש ממש אומר בורא מאורי האש כב"ה דאמרו בסוגיא נ"ג הרבה מאורות יש באור ופירש"י וכן הר"ב שהרבה גוונין יש בשלהבת. אדומה לבנה ירקרקת. אבל באור של כוכבים צ"ע לדינא שהרי חוש הראות מעיד דחדא נהורא איכא או י"ל משום דנוסח הברכה נתקן על רוב שמברך על הנר בורא מאורי האש הלכך גם כשמברך על הכוכבים יברך ג"כ מאורי האש. גם יש מקום עיון דמלשון הטור ושו"ע וכן בלבוש נראה דבכל אופן כמבואר להדיא למעלה מלשונו שהעתקתי:

פרק ט

משנה א

הר"ב ד"ה **הרואה מקום שנעשו בו נסים כגון מעברות ים וכו' ודומיהן ואניסא דרבים כגון הני דאמרי' מחייבי כו"ע לברוכי אבל אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי וכו' ובנו ובן בנו חייבים לברך וכו'** ע"ש. הנה כל פסקי הדינים שכתב הר"ב מבואר בטוש"ע או"ח סי' רי"ח. אכן מ"ש ובנו ובן בנו וכו' כבר נפסק בטוש"ע שם סעיף ד' דכל יוצאי יריכו עד סוף הדורות מברכין. והמג"א סק"ו אפילו אותן שנולדו קודם לכן ועי' באלי' רבה. וכן השמיט הר"ב דדוקא כשרואה אותם משלשים יום לשלשים יום כמבואר בטוש"ע שם סעי' ג' ואין לומר דס"ל כהראב"ד שהביאו הב"י שהרי לדברי הראב"ד אינו חייב לברך רק בפעם הראשונה ומכאן ואילך רשות ע"ש. ואין להאריך. מיהו מ"ש הר"ב ואניס' דרבים

כגון הני וכו' משמעתו דדוקא כגון הני שנעשו הנסים לכל ישראל ביחד. וזה לשון הטור איתא בירושלמי על הנס של שבטים מהו שיברך למאן דאמר כל שבט ושבט איקרי קהל מברך ומ"ד כל השבטים לא איקרי קהל אינו מברך ופלוגתא היא במסכת הוריות ע"כ. ובשו"ע סעי' ב' פסק בזה"ל על נס שנעשה לקצת ישראל כל זמן שלא נעשה לכל ישראל או רובן אפילו נעשה לקצת שבטים אין מברכין עליו. וכתב המג"א סק"ג לקצת שבטים כו' הקשה הב"ח דהא בירושלמי קאמר דלמ"ד כל שבט אקרי קהל חייב לברך על נס של שבט אחד ופלוגתא דר"מ עם ר"י ור"ש היא וקי"ל כר' יהודה ור"ש וכ"פ הרמב"ם פי"ב מהל' שגגות וא"כ למה פסק כאן דאינו מברך. ובל"ח תירץ דהאי כללא ליתא אלא בדברים הנוהגים א"כ י"ל דקי"ל כר"מ עכ"ל וצ"ע דבתוס' זבחים דף ו' משמע דהאי כללא שייך בכל מקום וצ"ע. דמ"מ ר"י ור"ש רבים נינהו. ועוד דהא הרמב"ם פסק כוותייהו וע"ק דפסחים דף פ' אמרינן דלר"י ור"ש אם נטמא שבט אחד עושין בטומאה משום דאקרי קהל והרמב"ם פסק דלא כוותייהו משום דסתם מתני' דלא כוותייהו וא"כ יהיו דבריו סותרים זה את זה. לכן נ"ל דוקא בהוראת ב"ד קי"ל כוותייהו משום דכתיב בהדיא קהל בקרא אבל בפסח לא כתיב בהדיא קהל והכא לפסח מדמינן לה עכ"ל המג"א. ויען ראיתי פה להציג כלל ומקצוע גדול הנוגע לענפים הרבה. וגם הלום מה שהעתיק המג"א דברי הל"ח. ולפנינו לא כן הוא. ורוב דבריו בכלל דברי מד"ז התוי"ט בלחם חמודות לכן אמרתי מפני היות אינו נמצא ביד כל רצוני להעתיק דברי הל"ח. אהא שכתב הרא"ש בר"פ הרואה ירושלמי מתני' בנסי דרבי' וכו' נס של שבטים מהו שיברך מ"ד כל שבט ושבט אקרי קהל וכו' ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות. כתב דברי חמודות דף ס"ט דפוס ז"ב בזה"ל ופלוגתא היא בפ"ק דהוריות וכיון דספק' בברכות דרבנן הלכך אין מברכין כך מסיק השו"ע ואני תמה דפלוגתא דתנאי ר"מ ור' יהודה הן ור"י הוא שסובר דכל שבט אקרי קהל וקי"ל בעירובין ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה ועוד דר"ש נמי ס"ל כוותיה וכ"פ הרמב"ם בפירושו ובחבורו פי"ב מהל' שגגות. וממה שכתבתי בשם רבינו יונה דדוקא רוב ישראל מיקרי ניסא דרבים. אין להוכיח דשבט אחד לא הוי קהל. דהרי אפשר לומר דאיהו לא נחית כלל לענין הזה ואתה מוצא רוב ישראל ואין בו שבט שלם. אבל כשיש שבט שלם אפשר דמודה דהוי קהל. וכי נמי נימא דלא ס"ל הכי מ"מ קשיא לי עליו כמו שקשיא על השו"ע. וכמדומני דתשובת מהרי"ק כתב דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדינא דשייכי האידנא ולא בדיני טהרות וקדשים וא"כ כי נמי נ"מ דהוריות לענין דינא דהאידנא מ"מ כי איתשל בבי מדרשא לענין קרבן איתשל. ומשו"ה יש לנו לילך אחר אות' המחלוקת ולא איפסק הילכתא כמאן שכללות הללו לא נתנו עליהם.

אכתי קשיא לי דודאי דכלל יחיד ורבים על כל התורה כולה היא כדכתיב אחרי רבים להטות וגדולה מזו מפורש בחולין י"א. דהא דאמור רבנן זיל בתר רובא לענין איסור והיתר ילפינן לה מהך קרא. והכא ר"י ור"ש רבים לגבי ר"מ וא"כ ודאי הילכתא כוותייהו וצ"ע. וגם מהתוס' שכתבתי במעי"ט בסי' דלקמן נראה דסברי דשבט אקרי קהל עכ"ל הדברי חמודות. צא ולמד דזה שכתב המג"א וצ"ע דמ"מ ר"י ור"ש רבים נינהו. כאילו מפי עצמו אמרן. אכן הל"ח גופי' בדבריו עמד על זה בתוספ' ביאור דכלל דיחיד ורבים על כל התורה כולה היא וכו'. ומ"ש המג"א ועוד דהא הרמב"ם פסק כוותייהו. אין בזה השגה על הל"ח. שברור שהל"ח שכתב בשם מהרי"ק דהני כללות דפסקי הלכות וכו' לא נתכוין בזה אלא כדי ליישב דעת רבינו יונה והש"ע שפסקו דאין מברכין על הנס שנעשה לשבט שלם. על זה כתב דאינהו ס"ל כסברת מהרי"ק דהני כללות דפסקי הלכות לא נאמרו אלא אדינא דשייכי האידנא וכו' וא"כ לא נתברר אי הלכה כר"מ או כר"י וכיון דמספק' בברכות דרבנן הלכך אין מברכין. אבל ודאי דהרמב"ם לא ס"ל כסברת מהרי"ק שהרי סידר בדינא טומאות וטהרות וחייבי מיתות ב"ד ודיני קרבנות וכה"ג. ופסק בכמה וכמה מקומות ע"פ אותן כללות הנמסרות לנו בש"ס רק במקום דפליגי ר"מ ור"ש פסק להחמיר משום דלא איפשטי' בסוגיא דעירובין ר"מ ור"ש הלכה כדברי מי כמ"ש הכ"מ בכמה דוכתי אבל בפלוגתא דר"מ ור' יהודה פסק הרמב"ם ברובא דרובא כר' יהודה בין להקל ובין להחמיר וכן הלכה כר"ע מחבירו וכה"ג ע"פ הכלל בעירובין מ"ו לבד במעט מקומות אשר התעורר עליהם התוי"ט בעצמו. בערכין פ"ח מ"ה ותמורה ספ"ג ונגעים מ"ד פ"א ורפ"ב ומ"ד פ"ו ומ"ג פיאה. ובכל המקומות האלו טרח התוי"ט ליישב דעת הרמב"ם בפסקי הלכות ע"פ הכללים. ולא הער' התוי"ט באותן מקומות מדעת מהרי"ק כלום. משום דידע שפיר דדעת הרמב"ם אי אפשר לאיתוקמי כסברת מהרי"ק מטעמא דאמרן שהרי בכל המקומות נטה הרמב"ם אפילו בדינים שאינם נהוגים עכשיו לפסוק בהכללים וכ"מ ברש"י מנחות נ"ב ד"ה הי מינייהו וכו' הלכה כר"י ע"ש והתם בדין שאינו נהוג איירי והארכתי בזה עוד מ"ב פ"ג דכלים ע"ש וזכינו מעכשיו דתוס' בזבחים דף ו' שהביא המג"א אזלו בשיטת הרמב"ם דהנך כללי שייכי' אף בדינין שאינם נהוגים. אבל בתוס' שבת ע' בסוף ד"ה נודע לו וכו' שכתבו דכללא דאמר רבא ביבמות ל"ו דהלכתא כר' יוחנן לגבי ר"ל בר מהני תלת לא אתמר אלא בדברים הנהוגים בזמן הזה ע"ש אזלו לשיטת רבינו יונה והשו"ע וכדעת מהרי"ק. ובכן אדמותיב המג"א מתוס' דזבחים עדיפא למסייע מתוס' דשבת שזכרתיו ולא עוד דדברי תוס' בזבחים נעלמים לקוצר דעתי כי זה לשונם ריש ו'. ד"ה אחד מימר וכו' משמע דלר' יוחנן יורש מימר ותימא דבעירובין דף

מ"ו אמר ר' יוחנן ר"מ ור"י הלכה כר"י ובריש תמורה ועריכין פליגי בה ר"מ ור"י וקאמר ר' יהודה יורש אינו מימר. וי"ל משום דר' יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה ובריש תמורה ועריכין אומר הכל ממירין לאתויי יורש ע"כ. ואיכא למידק למאי דמסיק הש"ס יבמות ט"ז גיטין פ"א מנחות נ"ב חולין מ"ג אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן. ואית ליה לרב יצחק בר יוסף דלא כייל רבי יוחנן למימר הלכה כסתם משנה אלא היכא דס"ל בהדיא אמר הלכה כמשנה זו ע"ש ברש"י. וא"כ לרב יצחק ב"י נשאר קושייתו אדוכתא ותו מאי ניחותא שכתבו דר' יוחנן אית ליה הלכה כסת"מ וכו' הלא עכ"פ יהיה דברי ר' יוחנן סותרים זה את זה בהכלל שמסר דהלכה כר' יהודה וא"כ יורש אינו מימר והוא נגד הכלל דהלכה כסת"מ וא"כ יורש מימר. ומאי אית לן למימר דהיכא דאיכא כלל אחרת כנגדו אין אותו הכלל בדוקא. א"כ מעיקרא דדינא נמי לא קשיא על אופן זה. וכ"כ הרשב"ם בב"ב קל"ג ד"ה ת"ש דאמר ליה וכו' בזה"ל הלכך כל כללא שבגמרא כגון הלכה כסת"מ הלכה כר"ע מחבירו כר' יוסי מחבירו כרשב"ג במשנתינו. ר"א ור' יהושע הלכה כר' יהושע ר"י ור"ש הלכה כר' יהודה. ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה כולהו קיימא לן הכי בר מהיכא דמפרש גמרא דלית הלכתא כר"י ע"כ. וכ"כ כל בעלי סוגיות ועי' תוי"ט מ"ט פ"א דע"ז ד"ה אף במקום וכו' ומש"ש בס"ד. והשתא מכ"ש דניחא לומר דאע"ג דר' יוחנן אמר בעירובין דהלכה כר"י נגד ר"מ. מ"מ היכא דמפרש רבי יוחנן בעצמו דאין הלכה כר"י אלא כר"מ אינו סותר הכלל שמסר בעירובין. דאותו כללא בעירובין איתא בר מהיכא דמפרש. וגם מ"ש המג"א ליתן טעם להרמב"ם דגבי פסח לא פסק כר"מ ור"ש דאם נטמא שבט אחד דעושין בטומאה. משום דסתם מתני' דלא כוותייהו. נעלם ממני איזה מקומו של אותו סתמא דמתני' דפליג אר"י ור"ש להדיא. גם מתני' ע"ט. דתנן נטמא קהל או רובו יעשה בטומאה. נטמא מיעוט קהל הטהורין עושין את הראשון. והטמאין עושין את השני. אין שום ראיה דודאי מתני' מיירי בכל ישראל או ברוב ישראל. ואתה מוצא רוב ישראל ואין בו שבט שלם. אבל בשבט שלם מה דשייר במתני' תנא בברייתא דפלוגתא ר"י ור"ש. והשתא כל כמה דלא חזינן להדיא סתמא דמתני' דפליג מסתבר כברייתא וכדמפרש סתמא דתלמודא פסחים פ'. דאזלו ר"י ור"ש לשיטתייהו גבי פסח כמו דסבירא להו בהוריות דשבט אחד אקרי קהל. וא"כ נשאר קושית המג"א וכוונתי בהתעוררות זו לדעת הגדול כמ"ש בחיבורי יש סדר למשנה הוריות מ"ה פ"א בפסקי הרמב"ם אדוכתי'. ובכן לולא דבריו ה"א למצות בברורי המדות לפי פסק הרמב"ם בפי"ב מהלכות שגגות כר' יהודה דשבט אחד אקרי קהל לענין דאם רק שבט אחד בלבד עשו ע"פ הוראות ב"ד הגדול מביאין אותו השבט פר. אבל לענין גרירה כלומר דאם שבט אחד

עשו בהוראות ב"ד הגדול שיהיה כל שאר השבטים שלא חטאו נגררו אחר אותו השבט דס"ל לר' יהודה דאפילו רק שבט אחד שעשו בהוראות ב"ד הגדול נמי כל שאר השבטים שלא חטאו חייבים כמבואר בברייתא להדיא בהוריות ה' בזה פסק הרמב"ם דלא כר' יהודה אלא דוקא כשעשו רוב ישראל אע"פ שהן מיעוט השבטים או רוב השבטים אע"פ שהן מיעוט כל ישראל או אפילו עשה שבט אחד בלבד והוא רוב הקהל הרי אף אלו שלא חטאו נגררין אחר שחטאו וחייבין בקרבן אף שלא חטאו. וכתב הכ"מ הטעם דלענין גרירה בעי דוקא רוב הקהל ולא מהני בשבט שלם אחד בלבד כשהן מיעוט הקהל אע"ג דפסק הרמב"ם כר' יהודה דשבט אחד אקרי קהל לענין שהן עצמן חייבין מ"מ לענין גרירא פסק דלא כר' יהודה אלא כר"ש בן אלעזר דמסתבר טעמיה דבעינן או רוב שבטים או רוב הקהל. והלחם משנה הוסיף בנתינת טעם לשבח בכוונת הכ"מ ע"ש והנה דגבי פסח דאיש נדחה ואין ציבור נדחה וקי"ל כשהרוב מהצבור טמאין. אף מעוט הטהורין עושין בטומאה עם הרוב משום דהמעוט נגררין אחר הרוב. ומצד גרירת המעוט אחר רובו קי"ל דכולן עושין בטומאה והשתא הסוגיא דפסחים פ' שהביאו המג"א דשם הכי איתא ר' שמעון אומר אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן מ"ט דר"ש קסבר שבט אחד אקרי קהל ר' יהודה אומר שבט א' טמא ושאר כל השבטים טהורין יעשה בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק ע"כ שפיר נוכל לומר דר' יהודה דאמר שאין קרבן ציבור חלוק ויעשה כולם בטומאה אזל לשיטתיה דאית ליה בהוריות גרירת כל השבטים אחר שבט אחד והלכך ס"ל גבי פסח די"א שבטים יעשו בטומאה שגוררין אחר אותו השבט הטמאין מיהו לדידן דקי"ל כר"ש בן אלעזר בהוריות דלענין גרירה לא קי"ל כר"י אלא דוקא רובא בעינן והשתא כשיש רוב ישראל בשבט אחד פשיטא דגבי פסח הוי רוב וזה מבואר בהרמב"ם פ"ז מהל' ק"פ כשיש רוב הציבור טמאין דיעשו כולם בטומאה דמעוט הטהורין נגררין אחר הרוב. ואם השבט אחד הוי רק מעוט הציבור לדידן דקי"ל כרשב"א ודאי נדחין לפסח שני. ולא אמרי' נמי כר"ש דהללו עושין לעצמן והללו עושין דבזה קי"ל דאין ק"צ חלוק וכמו שבררתי בס"ד יסל"מ הוריות. ומעתה נחה שקטה קושיית המג"א על הרמב"ם מיהו עדיין קצת איכא למידק דה"ל להרמב"ם לכתוב בדיני קרבן פסח דאם רוב השבטים טמאים אע"פ שהם מיעוט הקהל עושים בטומאה שהרי באופן זה פסק הרמב"ם בהלכות שגגות דנגררין כל ישראל אחר אותן רוב השבטים כמו שהעתקתי למעלה. והשתא דאתינן להכי גבי ברכה על הנסים שנעשה לשבט אחד. דלא הזכיר הרמב"ם כלום אע"ג דבירושלמי איתא דתליא בפלוגתא דר"מ ור"י אתי נמי שפיר דודאי דברי הירושלמי ברורים בפלוגתא

דר"מ ור' יהודה ולר' יהודה איתא ליה גרירה הוה הנס הנעשה לשבט אחד כאילו נעשה לכל ישראל. אבל לדידן דקי"ל כר"א בר"ש ולא אמרינן גרירה הוי הנס שנעשה לשבט אחד כדין הנס שנעשה ליחידים דאיהו ובריה ובר בריה מברכין. ואין שארי השבטים אחריהם גוררין ונמשכין. והוי יודע דז"ש בדברי חמודות דמתוס' מוכח דס"ל שבט אחד איקרו קהל שהעתקתי לעיל. הנה במעדני יו"ט סי' ג' בד"ה ואבני אלגביש וכו' בזה"ל וה"ה מקום שנפל מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאדם המסוים אלא לא חש לפרש לפי שידוע מקום סביבות ירושלים רשום היו. ונראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע ע"פ המקום כי הנך אין מברכין עליו אלא אותם שנעשו להם הנס וכן לכל אדם מברך על נסו אע"פ שאינו ניכר מתוך המקום. עכ"ל התוס' וצ"ל דסברי דשבט אקרי קהל דאלת"ה תיפוק לי דלא הוו כל ישראל ע"כ. והאלי' רבה סי' רי"ח סק"ג משיג עליו בזה"ל כד נעיין נ"ל דלזה דקדקו התוס' שם וכתבו דלא גרע חזקיה מאדם מסוים ור"ל דבאדם מסוים אף שלא היה רוב ישראל ראוי לברך. וא"כ אדרבה ראיה מתוס' דשבט לא מקרי קהל ע"כ ולמעוט השגתי לא הבינותי דברי שני הגדולים דבין למר ובין למר אין מדברי תוס' הכרע לדינא שהרי שפיר י"ל דהתוס' רצו בזה לפרש דברייתא דלא קחשיב מקום שנפל סנחריב מצי אתיא ככו"ע כר"מ וכר"י ולא כתנאי וגם כדי דלא נימא דברייתא דלא קחשיב אתיא כר"מ לכך הקדימו בדבריהם דלא גרע חזקיה וכו':

ואלכה ואשובה אל מה שהעתקתי למעלה בשם הרשב"ם בב"ב קל"ג. כל כללא שבגמרא כגון הלכה כסתם משנה וכו' קיימא לן הכי בר מהיכא דמפרש וכו' וכ"כ בהליכות עולם פרק שני בשער החמישי דף צ' בזה"ל הוי יודע שכל כלל שבגמרא כגון פלוני ופלוני הלכה כפלוני וכיוצא בו מהכללים שהזכרנו בכלהו קי"ל הכי מסתמ'. בר מהיכא דמתפרש בהדיא או מוכח מסוגיא בגמרא דלית הילכתא כהני ובכמה דברים פסק הגמרא הילכתא נגד הכלל ובאותן הדברים וכיוצא בהן אין סומכין על הכלל וכו' ע"כ. הנה על פי המוסד הזו צריך ביאור בכמה מקומות בש"ס דפריך הש"ס ומי אמר ר' יוחנן הכי והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה. ומאי קושיא הלא הכללים לא נאמרו היכא דמפרש בהדיא נגדם וא"כ ר' יוחנן דכייל הלכה כסת"מ נמי על דרך זה אמר בר מהיכי דאיהו עצמו מפרש בהדיא. בשלמא בגוונא דפריך בכתובות ע"ז ומי א"ר יוחנן הכי כלומר דלמאי איצטריך לומר הלכה כרשב"ג דאמר במתני' בד"א במומין קטנים והאמר ר' יוחנן בכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ע"ש. שפיר מקשה דבזה ריו"ח עלה דמתני' דאמר רשב"ג בד"א במומין וכו' דהלכה כמותו משמע דוק' הכא הלכתא כוותיה וכפירש"י. ולפי הכלל דאמר רבב"ח משמיה דר' יוחנן דבכל מקום ששנה וכו'.

מסתמ' הוי ידעינן דהכא ודאי נמי הלכתא כרשב"ג אמנם במקומות דפריך כגון בשבת מ"ו פ"א קי"ב קמ"ז קמ"ח קנ"ו. עירובין צ"ב. ביצה ל"ז. תענית י"ח. יבמות ט"ז מ"ב. גיטין פ"א. בבא קמא כ"ט ל"ב ס"ט צ"ד. בבא מציעא ל"ג. סנהדרין ל"ד. שבועות ג'. מנחות נ"ב. חולין ל"א מ"ג. מי אמר ר' יוחנן הכי כלומר דסותר את הכלל דאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ איכא למידק כדאמרן. ולא מצאתי פרוקא מרווחת אלא דצא"ל דלפלוני בעצמו דכייל כלל אחד אין לומר דאיהו בעצמו במקום אחר מפרש נגד הכלל ההוא כלומר דאותו דבר יצא מן הכלל. דאי הכי ה"ל לומר בכללא דכייל חוץ מדבר זה. ועל אופן זה פריך הש"ס שפיר בכל אותן מקומות שזכרתי והא אמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ וכו' ומדלא א"ר יוחנן הלכה כסת"מ חוץ ממשנה פלונית מוכח דגם בזה ס"ל דהלכה נמי כאותה משנה. מיהו מתוס' דזבחים ו' שהעתקתי למעלה לא מצינו לומר הכי ודעת לנבון נקל. ויגעתי ומצאתי ביבין שמוע' כלל ר"ס בתוך פלפולא כתב בזה"ל וכן בכמה דוכתא מאי פריך ומי אר"י הכי והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ואימא שאני הכא דר' יוחנן בעי לפסוק בהדיא הפך הסתם. אלא נראה כשאמרו בשם ר' יוחנן הלכה כסתם היינו שבכל המקומות הלכה כסתם ולא נוכל לחלוק וכו' ע"כ. ועתה יצאתי לחדש מה שלא הזכירו בה"ע וכללי גמרא ויבין שמוע' ובחות יאיר סימן צ' בענין הלכה כסת"מ כפי שערי ציון ששערתי למעלה נזכר בש"ס כ"ד פעמים ובכולם נזכר והאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ. חוץ פעם אחת יצא לדון בדבר החדש בחולין מ"ג דמייתי התם והארבב"ח אמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ. וכתבתי בתכ"ש הואיל ולא אישתמיט בשום דוכתא אלא זימנא חדא אולי משגה הוא בחולין. וקבעתי בה מסמורת דע"כ טעות נפל וראיה גדולה מסוגי' דגיטין פ"א. דמסיק אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן והמעיין שם יראה דרבב"ח דאמר בתחלת הסוגיא משמיה דר' יוחנן מחלוקת בשראוה שנבעלה וכו' לא ס"ל דהלכה כסת"מ. וכדי שלא יהיו דברי רבב"ח. סותרים זה את זה. ההכרח לא יגונה לגרוס בחולין כמו בשארי כ"ג מקומות דלא נזכר רבב"ח. והנה בעל אחותי הגאון המפורסם מהר"י שטיין הרט אב"ד דק"ק פירדא בספרו זכרון יוסף דף ע"ו עמוד ג' השיב לי בזה"ל. די"ל דאית לי' לרבב"ח כאוקימתא דרבא בדף ע"ג ע"ש וא"כ ר"ש בן אלעזר דס"ל לר' יוחנן כוותיה בדף פ"א מכריע הוא בין ת"ק ובין ר"י ב"י וסתמא דהכא וכבר כתבו תוס' בשבת ל"ט: ד"ה ארבב"ח וכו' דלגבי מכריע לא אמר רבב"ח הלכה כסת"מ וקושי' הש"ס דהכא לאוקמתי' דרב נחמן בדף ע"ג דלפי הך אוקימת' רשב"א לאו מכריע הוא ולכך מקשה מהא דשמיע לן מר' יוחנן גופי' דס"ל הלכה כסת"מ דאילו מרבב"ח לא מצי להקשות לר"נ כו' כנ"ל די"ל בהא לא ס"ל כוותיה דכמה אמוראי לית להו הכי. אמנם בהך דרבב"ח

אר"י מחלוקת בשראוה שנבעלה ודאי ס"ל כוותי' דהא ליכא מאן דפליג עליה ומשני אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן גופא אי אמר הכי אי לא אמר הכי והיינו דבכמה דוכתי בש"ס מייתי אמר רבב"ח אר"י הלכה כסת"מ ובדוכתא אחרינא מייתי ר' יוחנן בלא גבר' ודו"ק. העתקתי דבריו של גדול להודיע לבני האדם גבורתו למי שאין ספרו נמצא בידו. אמנם דע כי כמו שאמר ר' זירא לר' אסי שבת ק"ל דילמא אגב שיטפך רהיט לך גמרא. כן קרה לאותו גדול בדורו. הראשון במה שמסיים וכן בהעתקתו שאלתי כתב דבכמה דוכתי בש"ס מייתי אמר רבה בב"ח אר"י. וכבודו במקומו כי לא נמצא כזה רק בחולין מ"ג וכששאלתי ממנו לא כתבתי להתעורר משום מקום רק מסוגיא דחולין בלבד כי זה לבדו מצאתי דאיתמר והארבב"ח. ותו מ"ש הגאון עפמ"ש תוס' בשבת ל"ט וכו' דע דז"ל תוס' ארבב"ח א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה אע"ג דר' יוחנן אית ליה הלכה כסת"מ הכא משום דר' יהודה מכריע הוא ואין הלכה כסתם ע"כ. אמור מעתה מדלא כתבו תוס' אע"ג דרבב"ח אמר"י אית ליה הלכה כסת"מ. מוכח האמת מדבריהם דודאי רבב"ח גופא לא ס"ל דאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ ועיקר קושיית תוס' ליתא על רבב"ח דהכא כי רק על מ"ד משמיה דר' יוחנן דאית ליה הלכה כסת"מ הקשו שיהיה חולק אהך דר' יוחנן דהכא דאמר הלכה כר' יהודה וכדי שלא נאמר דגם בזה אמוראים נינהו כלומר דאית ליה לר' יוחנן הכסת"מ פליג נמי אמימרא דהכא והוא דחיקא טובא. ולזה כתבו תוס' דלא פליג אדהכא משום דר' יהודה מכריע הוא. גם מ"ש גיסי הגאון לדמות מילתא דר"א בר"ש כענין מכריע לא ירדתי לסוף דעתו הרמה. שהרי כבר כתבו תוס' בשבת מ' ד"ה הלכה כדברי המכריע. דלא מיקרי מכריע אלא דוקא היכא שנזכר בדברי שני התנאים כמו בענין דחמין וצוננין שגילו ר' מאיר ור' שמעון בדבריהם והלכך הוי ר' יהודה מכריע ע"ש. והנה כאן בשראוה שנבעלה שלא גילו בדבריהם. לא הוי ר"א בר"ש מכריע כלל. והסכי' עמי הגאון מו"ה מאיר בארבי נר"י עי' בחבורי כנסת חכמי ישראל ומתוך מה שזכרתי מובן סוגי' דשבת מ"ו אהא דפריך ומי א"ר יוחנן הכי [הלכה כר"י. רש"י]. והאמר ר' יוחנן הלכה כסת"מ א"ר זירא תהא משנתינו וכו' שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן ע"כ ויש לדקדק מאי בעי ר' זירא בזה שלא לשבור וכו' פשיטא דהכי הוא שהרי עלה קאי. אמנם יתכן לפי דעיקר הקושיא ומי אר"י הכי וכו' לא קאי על האומרים הכא בסוגיא מ"ה משמי' דר' יוחנן הלכה כר' יהודה שהרי האומרים הכי הלא המה ר' יצחק בר יוסף וגם רבב"ח דאמר משמיה דר' יוחנן אמרו הלכה כר"ש ולי' לא ס"ל כלומר דר' יוחנן ס"ל כר' יהודה ע"ש. וכבר כתבתי דר' יצחק ב"י לית לי' הלכה כסת"מ כמבואר בחולין מ"ג וגם רבב"ח לית ליה הלכה כסת"מ כמו דמבואר בסוגיא דגיטין פ"א שזכרתי למעלה.

אלא ברור דעיקר קושיות ומי א"ר יוחנן הכי וכו' היינו להקשות על אותו מ"ד משמי' דר' יוחנן הלכה כסת"מ קשיא הך דאמרי' הכא משמי' דר' יוחנן דהלכה כר' יהודה ולזה השיב ר' זירא תהא משנתינו וכו' שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן. כלומר דלא נימא דמ"ד דאית לי' הלכה כסת"מ פליג ארבב"ח ואדר' יצחק בר יוסף ור"ל דלא אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה כשם דפליגו רבב"ח ור' יצחק ב"י על אותו מ"ד דהלכה כסת"מ. ועל דרך זה תבין נמי סוגיא דביצה ל"ז ארבב"ח א"ר יוחנן הלכה כר' דוסא ופריך מי א"ר יוחנן הכי והאמר ר' יוחנן הכסת"מ עיקר קושי' קאי למ"ד הלכה כסת"מ יהיה חולק על מה דאמר רבב"ח הכא משמיה דר' יוחנן. ומתרץ שפיר ולאו אוקימנא וכו' ע"ש. ואי קשיא לי הא קשיא לי בסוגיא דשבת קי"ב דפריך נמי אמלתא דרבב"ח א"ר יוחנן ומי א"ר יוחנן הכי דהלכה כר' יהודה והאר"י הלכה כסת"מ וכו' והנה בזה נמי מצינו לומר דפריך על אותו מ"ד דהלכה כסת"מ יהיה דלא כרבב"ח א"ר יוחנן דהכא אבל על רבב"ח לא קשיא והא"ר יוחנן הלכה כסת"מ כדאמרן דרבב"ח לא ס"ל דהלכה כסת"מ אכן מה דמסיק שם בסוגיא אמר רב יצחק בר יוסף תהא משנתינו בסנדל וכו' שלא לשבור דבריו של רבי יוחנן [דאמר הלכה כר' יהודה. רש"י]. נעלם ממני דמי הכניסו לר' יצחק בר יוסף לאוקמי מתני' בדוחק כדי שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן הלא ר' יצחק בר יוסף עצמו לא סבירא ליה דהלכה כסתם משנה כמבואר להדיא בחולין מ"ג שזכרתי למעלה וצריך עיון:

תוי"ט ד"ה **על הזיקין וכו' פי' הרב רבינו עובדיה מברטנורה וכו'. אי נמי וכו' וז"ל הרמב"ם וכו'** ע"ש. איברא הר"ב שכתב שני פרושים היינו ממה שכתב הרמב"ם בחיבורו"ד מהלכות ברכות דין מ"ד בזה"ל. ועל האור שבאויר שיראו כאילו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו וכו' עכ"ל. ודע דבערוך ערך זק (א' כו' כמ"ש ברל"צ). ולא ידעתי למה השמיטו פי' של רה"ג והרמב"ם וכדאי הם בפירושם לברך. ואם בשם ומלכות יש לחוש אולי האמת כפירש"י. עכ"פ יש לברך בלא שם ומלכות. וכה"ג בפירש"י שכתבו הטוש"ע. מפני הספק אולי האמת כפי' רה"ג ורמב"ם ג"כ יש לברך בלא שם ומלכות. והאמת עד לעצמו דבלשון הרמב"ם איתא על האור שבאויר או כמו כוכבים וכו' מברך ברוך שכחו וכו' ואם רצה מברך עושה מעשה וכו' [אף שרוב דיני ברכות שהזכיר הרמב"ם בנ"ל האריך לכתוב מברך ברוך א"י אמ"ה וכו' ע"ש דין א' ב' ח' ט' יו"ד י"א י"ב. הרבה פעמים שכתב בא"י אמ"ה] אבל בטוש"ע סי' רכ"ז שכתבו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה וכו' ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וכו'. ולדינא צל"ע:

משנה ה

תי"ט ד"ה **חייב לברך וכו' כפרת עוונותיו** ע"ש ז"ל הערוך הרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו הן שהן כפרות לעוונותיו כאדם שמצער עצמו בהקזת דם ורפואתו היא ע"כ: